

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Våldet ej styrkt

- **En kritisk diskursanalys om vad domstolen tar i beaktande vid vårdnadstvister där det finns uppgifter om våld**

Jasmine Helgemo och Johanna Eriksson

Kandidatuppsats SOPA 63

HT 2019

Handledare: Anna Rypi

Abstract

Authors: Jasmine Helgemo and Johanna Eriksson.

Title: Unverified violence - A critical discourse analysis of what the court takes into account in custody disputes with information on domestic violence.

Supervisor: Anna Rypi.

Assessor: Eva Palmblad.

Based on a social constructivist perspective and a critical discourse analysis, the aim of this study was to explore what the court takes into account when deciding on individual or joint custody. The method that was used for this study was a qualitative analysis of court documents. Eight district court orders concerning custody disputes were selected based on the criteria that information on domestic violence was present. Due to the fact that men practice violence to a greater extent than women, another criterion was that fathers should be identified as perpetrators. When examining the complexity between the risk and the advantage of a relationship, ideals of joint custody and far reaching expectations of cooperation between parents post separation was prominent in the documents. Therefore we found that the court maintains the society's normative view of parenthood to a large extent. We also found that information about abuse was hard to confirm, and that it often had very little impact on the outcome in child custody disputes. Overall the court took more account of the relationship discourse than the risk discourse.

Key words: child custody dispute, sole custody, joint custody, domestic violence, normative parenthood.

Innehållsförteckning

Problemformulering	5
Syfte	7
Frågeställningar	7
Definitioner och lagrum	7
Våld i nära relationer.....	7
Lagrum.....	8
Kunskapsläget	8
Vårdnad och våld	9
Våld i nära relationer	10
Våld i vårdnadstvister	11
Våld och jämställdhet	13
Teoretiska utgångspunkter	14
Socialkonstruktivism	14
Kritisk diskursanalys som teori	15
Begrepp	17
Föräldraskap skilt från familjeskap	17
Det förhandlade föräldraskapet	17
Disciplinär makt och den normaliserande sanktionen.....	18
Metod och metodologiska överväganden	18
Arbetsfördelning	18
Förförståelse	19
Val av metod	19
Diskursanalys som metod	20
Text.....	21
Diskursiv praktik.....	21
Social praktik	22
Bearbetning och analys	22
Urval	24
Metodens tillförlitlighet	25
Forskningsetiska överväganden	26
Resultat och analys	28
Domstolens beaktande vid gemensam vårdnad	28
Riskdiskurs	29
Relationsdiskurs.....	31
Samarbete	32
Domstolens beaktande vid ensam vårdnad	34
Riskdiskurs och relationsdiskurs.....	35
Samarbete	37
Uppgifter om våld	38
Skillnader och likheter	41
Manifest intertextualitet	42

Gemensam vårdnad	43
Ensam vårdnad	44
Social praktik	45
<i>Avslutande diskussion</i>	46
<i>Referenslista</i>	50

Problemformulering

Statistik och forskning visar att antalet vårdnadstvister har ökat de senaste tio åren, från 3839 år 2009 till 7327 år 2018 (Domstolsverket 2018; Singer 2014:352; Bergman & Rejmer 2017:135). I regeringens proposition *Nya vårdnadsregler* (Prop. 2005/06:99:50f) framförs att målet bör vara att föräldrar har gemensam vårdnad. Sett ur ett barns perspektiv anses det vara en mycket god vårdnadsform i majoriteten av fall. Enligt Johanna Schiratzki (2008:35) har det sedan 70-talet funnits en vision om jämställdhet inom familjer i Sverige. Denna jämställdhetsvision går ut på att yrkesarbete och omvårdnad om barn ska delas lika mellan kvinnor och män, oavsett om barnet har två olika hem eller fortfarande ett gemensamt. Anna Forsell (2016:131) beskriver hur pappaidealet drastiskt har förändrats de senaste femtio åren. Från början tog mamman det största ansvaret för barnen och var den enda av föräldrarna som kunde ta ut föräldraledighet. Pendeln har vänt till att pappor numera förväntas ta lika stort ansvar som mammor (ibid.).

I en intervju från *Dagens nyheter* (Lagerwall 2017) hävdar Annika Rejmer, som är filosofie doktor i rättssociologi, att vårdnadstvister har blivit en klassfråga. Av de tvister som hamnar i domstol är det allt fler parter som har sociala, ekonomiska och psykiska svårigheter. Det är vanligare med våld, och Rejmer säger i intervjun att det i ungefär hälften av de högintensiva tvisterna är pappor som utövar våld mot mammor (ibid.). I en bok av Rädde barnen beskrivs att högintensiva konflikter ofta innehålla en hög grad av ilska och misstro, och det finns ofta inslag av psykisk ohälsa, våld eller missbruk (Rejmer et al. 2017 se Rädde barnen 2017:7). Föräldrars bristande förmåga gällande omsorg eller samarbete är också frekvent förekommande vid högintensiva konflikter.

Det får djupgående konsekvenser för kvinnors hälsa att leva med män som utsätter dem för våld. Både omedelbara fysiska skador på kroppen och mer långsiktiga psykiska problem likt ångest och depression drabbar kvinnorna (Krug et al. 2002:100f). Våld i nära relationer klassas som ett stort samhällsproblem som drabbar både män och kvinnor (Socialstyrelsen 2019; Prop 2006/07:38:1, 32). Dock utsätts kvinnor i större proportion än män för denna typ av våld. För att barn

ska utvecklas och må bra behöver deras grundläggande behov tillgodoses (Socialstyrelsen 2016:27). Föräldrar som befinner sig i konflikt med varandra kan inte alltid sörja för att barns behov blir tillgodosedda. Det är problematiskt eftersom barns primära trygghet i de flesta fall återfinns hos deras närstående och familjer, till vilka barn är i beroendeställning (ibid.).

För barn och familjer där våld förekommit eller där föräldrar har svåra konflikter riskerar barnen att fara illa. Dessa barn kan därför vara i behov av insatser av olika slag från socialtjänstens sida (5 kap. 3 § Socialtjänstlagen SFS 2001:453; 6 kap 6 § Föräldrabalken SFS 1949:381; Socialstyrelsen 2016:129, 133). I 5 kap. 3 § SoL fastslås att kommunen ska se till att erbjuda föräldrar samarbetssamtal med ändamål att nå samförstånd i spörsmål om vårdnad eller annat som rör barnets försörjning. Ett exempel på en förebyggande insats är familjerådgivning med syfte att bearbeta samlevnadskonflikter inom familjer. För de föräldrar som själva kan komma överens om vårdnaden ska skriftligt avtal gälla, och det är kommunens skyldighet att hjälpa föräldrarna att träffa ett sådant avtal (ibid.). I linje med att antalet vårdnadstvister ökar i samhället kan det antas att även arbetsuppgifter relaterade till detta ämne och denna klientgrupp också växa, vilket sätter krav på det sociala arbetets tidsutrymme och kompetens.

Om vårdnadsfrågan inte kan lösas hos socialtjänsten kan föräldrarna vända sig till domstol som då fattar beslut om vårdnad, boende och umgänge (Sveriges domstolar 2019). När domstolen utreder vårdnad, boende och umgänge måste socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar (6 kap. 19 § FB). Vid behov av ytterligare information i ärendet kan domstolen uppdra åt socialnämnden att även utföra en utredning. Vid beslut om vårdnad, boende och umgänge tydliggör föräldrabalkens sjätte kapitel vikten av att fästa särskilt avseende vid risken att barnet far illa, samt barnets behov av en nära relation till båda föräldrarna. I bedömningen om barnet far illa ses bland annat till om barnet eller någon i familjen utsätts för övergrepp eller om barnet olovligen riskerar att föras bort eller far illa på annat vis (ibid.). I propositionen *Nya vårdnadsregler* (Prop. 2005/06:99:50f) framkommer att i de fall en förälder uppträtt på ett kränkande vis eller gjort sig skyldig till övergrepp har sådana händelser till viss del tonats ned avseende domstolens ställning i frågan om vårdnad. Vi tänker oss att det i vårdnadstvister råder ett spänningsförhållande mellan ett barns risk att fara illa

och dess behov av en relation med båda föräldrarna. Detta gäller särskilt för vårdnadstvister med inslag av våld. För att närmare studera detta spänningsförhållande avser vi undersöka hur hantering av dessa mål ser ut i praktiken och vad domstolen tar i beaktande vid beslut om enskild eller gemensam vårdnad.

Syfte

Syftet är att utifrån en kritisk diskursanalys undersöka vad domstolen tar i beaktande gällande risken att barn far illa och barns rätt till båda sina föräldrar vid beslut om enskild respektive gemensam vårdnad, när det finns uppgifter om våld inom familjen.

Frågeställningar

- Vad tar domstolen i beaktande vid beslut om enskild vårdnad när det finns uppgifter om våld i familjen?
- Vad tar domstolen i beaktande vid beslut om gemensam vårdnad när det finns uppgifter om våld i familjen?
- Vilka likheter och skillnader finns det i domstolens beaktande vid beslut om gemensam respektive enskild vårdnad?
- Vilka normativa familjekonstruktioner framträder och upprätthålls i domarna?

Definitioner och lagrum

Våld i nära relationer

Enligt Världshälsoorganisationens (Krug et al. 2002:89) definition av våld i nära relationer ingår allt beteende i en intim relation som orsakar fysisk, psykisk eller sexuell skada mot den som utsätts i relationen. Fysiskt våld innebär handlingar som slag och sparkar. Psykiska övergrepp inbegriper hot eller att vid upprepade tillfällen nedvärdera sin partner på olika vis. Våld i nära relationer kan även handla om att tvinga till sig sexuella handlingar och kontrollerande beteenden som att exempelvis isolera sin partner från familj och vänner eller övervaka dennes liv (ibid.).

Lagrum

Nedan följer två utdrag ur föräldrabalken som är centrala för vår studie:

I 6 kap 2a § FB står det skrivet att:

Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömning av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna
(SFS 1949:381)

6 kap 5 § st. 2 FB lyder:

Vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna skall rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det (SFS 1949:381).

Kunskapsläget

För att finna tidigare forskning på området har sökdatabaser som LUBSearch och Libris använts. I LUBSearch har sökningarna avgränsats till att endast visa sökträffar som är peer reviewed. Sökningar i Libris har avgränsats till endast samhälle och rättsvetenskap. Sökorden har varit på både engelska och svenska och följer: child custody, child custody dispute, parenthood, family law, joint custody, sole custody, custody battles, domestic violence, familjerätt, barnets bästa, child's best interest, vårdnadstvist. Orden har kombinerats, samt skrivits var för sig och har ibland följts av swe* för att nå svenska studier. När äldre litteratur använts som underlag för avsnittet om kunskapsläget har jämförelser gjorts med senare uppdaterad litteratur för att säkerställa att det ser någorlunda likadant ut inom berört forskningsområde även idag. Samma tillvägagångssätt har nyttjats vid

bruk av internationell forskning för att finna likheter med det svenska systemet som gjort att materialet ansetts applicerbart för Sverige.

I regeringens proposition (2005/06:99:50f) för nya vårdnadsregler konstateras för Sveriges del att gemensam vårdnad i majoriteten av fall är den bästa vårdnadsformen ur barnets synpunkt. Internationellt sett går också trenderna mot gemensam vårdnad efter en separation, vilket läggs fram i Peter G Jaffe, Nancy K.D. Lemon och Samantha Poissons (2002:34, 59) bok. I Mats Sjöstens (2014:45) verk om föräldrabalken står det att barn har behov av goda, regelbundna och nära relationer till sina båda föräldrar för sitt välbefinnande och sin utveckling. Dessa behov delas av alla barn, oberoende om ett barns föräldrar befinner sig i konflikt, eller separerat.

Vårdnad och våld

I 6 kap 5 § st. 2 FB gäller att domstolen särskilt ska fästa avseende vid föräldrarnas samarbetsförmåga kring barnet, vid avgörande om gemensam eller enskild vårdnad. I propositionen (Prop. 2005/06:99:50f) framkommer att även när samarbetet ytligt sett fungerar är det inte alltid tillräckligt för att tillgodose barns behov av omsorg och trygghet i de fall en förälder utsätter någon i familjen för övergrepp. Föräldrars brist på vilja och förmåga att sätta barnets bästa före den egna konflikten påverkar omvårdnaden av barnet. Gemensam vårdnad kan vara oförenligt med barnets bästa och bör därför inte brukas som ett verktyg för att påtvinga ett samarbete mellan föräldrarna. Ändock har kommittén i utredningsarbetet sedan vårdnadsreformen år 1998 kunnat se tendenser hos domstolarna att döma till gemensam vårdnad, även om det kan antas att föräldrarna inte kommer att kunna samarbeta kring barnet (ibid.).

I sin doktorsavhandling inom socialt arbete har Forsell (2016:141f) undersökt om, och under vilka omständigheter, kontakt mellan barn och pappa bör fortskrida efter en separation. Detta gäller specifikt fall där pappan brukat våld mot mamman. Forsell menar att det tycks råda ett övergripande antagande inom det sociala arbetet och det juridiska fältet att barn, efter separation eller vårdnadstvist, ska ha fortsatt kontakt med en våldsutövande pappa. Trots att barnen bevittnat,

eller själva blivit utsatta för våld av sina pappor menar hon att antagandet får stöd i både nationell och internationell forskning (Forsell 2016:141f).

Sjösten (2014:66) tar upp omständigheter där föräldrar anses vara olämplig som vårdnadshavare och exemplifierar föräldrar som brukar våld mot antingen den andra föräldern eller barnet. Umgängessabotage och ett icke aktivt medverkande till kontakt mellan barnet och den andre föräldern utgör också kriterier för ett olämpligt vårdnadshavarskap. Författaren skriver att lämpligheten inte direkt har någon avgörande betydelse i vårdnadsfrågan eftersom båda föräldrar i de flesta fall är lämpliga (ibid.). Även Schiratzki (2008:89) skriver att det är ovanligt att domstolen uttrycker att en förälder anses olämplig som vårdnadshavare. Anledningen till detta finner hon i presumptionen att relationen mellan föräldrar och barn kan tyckas inkompatibel med en förälder som förklarats olämplig.

Våld i nära relationer

I socialstyrelsens handbok om våld (2016ff:16, 87, 102f) står det att våld i nära relationer i de allra flesta fall utspelar sig i hemmet. Detta faktum gör att våldet sällan bevittnas av någon utanför familjen. I brottmål om våld i nära relationer utgör uppgifter om våldet den primära bevisningen, vilket för med sig krav på personen som fallit offer för våldet och dennes utsaga. Ibland är bevisningen inte tillräcklig för att åklagaren ska kunna väcka åtal. En förundersökning som läggs ner behöver för den saken skull inte utesluta att ett brott ägt rum. Bara det faktum att utsättas för våld av en närstående kan i sig minska sannolikheten för offret att göra en polisanmälan och berätta om våldet (ibid.).

Brottsoffermyndigheten likställer reaktionerna på bevittnat våld med att själv utsättas för våldet, vilket framställs i propositionen *Nya vårdnadsregler* (Prop. 2005/06:99:42f, 86). I Jaffe, Lemon och Poissons (2002:53) bok står det att barn som har sett sin pappa slå deras mamma kan vara rädd att träffa sin pappa efter en separation. Forsell (2016:127, 142ff) skriver att barn som bevittnat våld kan re-traumatiseras i de fall deras pappa skriker, brusar upp och blir arg, kastar eller tar sönder saker. Vidare har hon i en undersökning funnit en mindre grupp barn som uppvisat ett sämre mående vid fortsatt kontakt med en våldsam pappa. Vid beslut om att barnet ska ha kontakt med sin pappa, finner författaren inte att det idag

riktas några direkta krav på pappor att ändra sitt våldsamma beteende innan sådan kontakt kan inledas (Forsell 2016:127, 142ff). Barns skilda upplevelser och reaktioner på våldet de har bevittnat, borde förutsätta att papporna i dessa fall bedöms särskilt utifrån risken att brista i sitt föräldraskap, samt att utöva våld igen. I sin avhandling finner Forsell inte något entydigt svar på huruvida barn bör ha kontakt med sin våldsamma pappa då barnens erfarenheter och tolkningar av vad de bevittnat skiljer sig mycket åt (ibid.).

Våld i vårdnadstvister

Det är vanligt att ord står mot ord i vårdnadstvister (Jaffe, Lemon & Poisson 2002:36f, 44f). De kvinnor som utsatts för våld är inte alltid redo att berätta om detta vid tiden för huvudförhandling, medan andra är rädda för att bli dömda och inte betrodna. Tillstånd som posttraumatisk stress kan resultera i att man blir känslomässigt avtrubbad och deprimerad. Därför kan kvinnor som utsatts för våld i nära relationer till synes verka likgiltiga i förhållande till de övergrepp de utsatts för (ibid.). Diane M. Pranzo (2013:110) tar upp att den utsatta partners attityd används för att uppskatta risknivån i en vårdnadstvist. När den våldsutsatta partners agerande inte lever upp till domarens föreställning om hur ett offer i dessa fall bör te sig, äventyras säkerhetsaspekten för vårdnadstvistsens utfall (ibid.).

Det krävs inte lika höga beviskrav i vårdnadstvister som i brottmål (Prop. 2005/06:99:42f, 86). Exempelvis ska påstående om övergrepp tas i beaktande i vårdnadstvisterna även om förundersökningen lagts ner. I en vårdnadstvist är det av betydelse att beakta när i tiden kränkningarna eller våldet har skett, och i vilken omfattning. Om övergreppen ägt rum långt tillbaka och relationen anses välfungerande mellan föräldern och barnet sedan dess, behöver det inte längre finnas en risk för att barnet far illa. Risken anses större om övergreppen istället ligger närmare i tiden och relationen mellan barnet och förälder vara mer osäker. Om övergreppen förekommit på ett systematiskt vis under en längre tid kan det vara skäl att utgå från att barnet far illa med föräldern som vårdnadshavare. Särskilt om våldet är av allvarligare art och riktat mot flera personer, eller ett tillvägagångssätt för att utöva kontroll och makt. Av den orsaken blir

utgångspunkten inte densamma om en förälder enbart gjort sig skyldig till någon enstaka förhastad handling mot den andra föräldern (Prop. 2005/06:99:42f, 86).

Enligt Schiratzki (2008:98f) utgår rättsordningen från ett så kallat "normalt barn" inom ramen för barnets bästa. En konsekvens av detta blir att barn i vårdnadstvister får sin situation tolkad utifrån ett "normalt barns" premisser, fastän att de själva befinner sig i en något mer sällsynt situation. Leonard Ngaosuvan (2018:30, 38ff) drar det lite längre än Schiratzki och menar att barnets bästa föränderliga och svårdefinierade karaktär kan bidra till förödande konsekvenser inom vårdnadstvister. I de vårdnadstvister och vårdnadsutredningar som författaren tagit del av har anklagelser om fysisk misshandel och hot mot förälder eller barn regelbundet förekommit. Hur stor hänsyn som tagits till denna typ av övergrepp anses ha varit skiftande. Författaren redogör för en stor variation med allt från fall där upplevelse av hot utgjort tillräckliga skäl för att avgöra hela vårdnadstvisterna, till fall där misshandel kunnat påvisas men domstolen trots detta dömt till våldsutövarens fördel. Ngaosuvan formulerar i sin bok att godtycke innebär motsatsen till rättssäkerhet. I vårdnadstvister kan det innebära att det lika gärna hade kunnat dömas till den andra förälderns fördel istället (ibid.).

Förutom en genuin önskan om att ha en relation till sina barn efter en separation kan vårdnadstvisterna vara ett medel för en våldsutövande förälder att fortsätta konflikten och utöva kontroll över mamma och barn (Jaffe, Lemon & Poisson 2002:18, 32, 61). Våld i nära relationer upphör inte alltid i samband med en separation. Inte heller efter att en vårdnadstvist avslutats, tvärtom kan våldet komma att eskalera. Våldsamma pappor kan så småningom även inleda nya relationer med inslag av våld, vilket utsätter barn för fortsatt risk att bevittna eller själva utsättas för våld (ibid.).

I de svenska domar som Pranzo (2013:106ff, 111f, 138f) granskat har våldet oftare utgjort en faktor för vårdnadstvisternas utfall i de fall det funnits en fällande dom mot pappan. Ensam vårdnad dömdes oftare i dessa fall. Forskaren ser tendenser i materialet som lutar mer åt en argumentation kring huruvida föräldrar kan enas rörande barnet, än att våldet i sig utgör ett problem. Författarens tolkning av rättsfallen är att domstolen ofta separerade uppgifter om våld och barnomsorg. Brister i omsorgsförmåga vändes till en fråga om samarbetsvårigheter eller

relationsproblem mellan föräldrarna (Pranzo 2013:106ff, 111f, 138f). Sveriges fokus på kompromisser för vikten av relationer lämnar, enligt Pranzo, oroväckande lite uppmärksamhet kvar åt våldsaspekten och en förälders dominans över den andra föräldern (ibid.).

Våld och jämställdhet

Forsell (2016:141f) är av uppfattningen att det överlag råder lägre förväntningar på pappor än mammor i samhället, vilket återses i det praktiska sociala och juridiska arbetet. På så sett menar hon att jämställdheten mellan kön i teorin inte alltid fungerar i praktiken. Linnea Bruno (2015:179) diskuterar lagtextens könsneutrala formuleringar i sin artikel. Bruno menar att föräldrars lika skyldigheter och rättigheter överskyler den könskaraktäristiska delen av våld i nära relationer. Anledningen till detta finner hon i att uppgifter om våld dämpas inom den familjerättsliga diskursen. Ändå finns det stöd i forskning från olika delar av världen som gemensamt pekar på att våld i nära relationer är ett vanligt inslag i vårdnadstvister. Författaren anser att flera av de domslut hon granskat har en könad utgång där den anklagade, eller i vissa fall dömde våldsutövaren, ges uttryck för sympati och offret klandras (ibid.).

Reviktisering är ett uttryck som tas upp av Jaffe, Lemon och Poisson (2002:17, 58) och beskrivs som ett förfarande, enligt vilket misstro riktas mot kvinnor som uttryckt oro för partners våldsbenägenhet. I vårdnadstvister är det ofta svårt för våldutsatta parter att framlägga bevis som stödjer deras påstående. De kan därför misstänkas komma med falska anklagelser enbart för att få rätt till ensam vårdnad. Här behöver rätten balansera mellan dels risken för falska anklagelser, dels reviktisering (ibid.).

Jaffe, Lemon och Poisson (2002:14ff, 50) förespråkar, till skillnad från idag, ett särskilt tillvägagångssätt för högintensiva tvister med förekomst av våld. Eftersom vårdnadstvister som innefattar våld skiljer sig fundamentalt från vårdnadstvister där våld är frånvarande bör förfarandet vara olika (ibid.). Forsell (2016:145) för ett liknande resonemang i sin avhandling. Hon är av uppfattningen att det endast verkar finnas en gällande modell för vårdnadstvister. I modellen tas flera andra

aspekter än just våldet i beaktning (Forsell 2016:145). Alternativt att situationen för vart och ett barn inte tas i tillräcklig konsideration i samband med vårdnadstvister.

Teoretiska utgångspunkter

I teoriavsnittet redogörs för val av teori. I studien kommer vi att använda oss av Norman Faircloughs (1992) kritiska diskursanalys som är både en teori och en metod. För att öka vår förståelse för Faircloughs angreppssätt använts Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000) bok om diskursanalys. Hur kritisk diskursanalys använts som både teori och metod presenteras i respektive avsnitt nedan. Med en socialkonstruktivistisk utgångspunkt tas här avstamp i Søren Barlebo Wennebergs (2001) tolkning. Aktuella begrepp i studien är *föräldraskap skilt från familjeskap, det förhandlade föräldraskapet, den disciplinära makten* och *normalitet*, vilka beskrivs längre ned.

Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism som vetenskapsteori handlar om att ingen social handling är naturlig utan det som uppfattas som naturligt är i själva verket socialt konstruerat (Wenneberg 2001:10ff). Även samhället kan ses som något konstruerat genom att vi människor med olika sociala handlingar skapar de institutioner som samhället består av. De olika institutionerna, som konstrueras socialt, bygger upp vårt samhälle. Wenneberg (2001:68ff) utgår från Berger och Luckmanns teori när han beskriver samhället som socialt konstruerade. Vidare framgår att samhällen är väldigt ordnade men samtidigt väldigt komplexa. Samhällen är uppbyggda med en uppfinningsrikedom som är otrolig. Föregående handlar om människans naturliga benägenhet att skapa vanor. Dessa vanor sprider sig till andra människor och på så sätt uppstår institutioner. Institutionerna bygger upp samhället som därmed blir en social konstruktion (ibid.).

Socialkonstruktivister menar att det vi ser och upplever är socialt konstruerat (Wenneberg 2001:10ff, 62). Genom att vi under uppväxten lär oss ett språk som kommer ligga till grund för vår kunskap och hur vi förstår vår omgivning. Språket har redan på förhand strukturerat verkligheten, vilket gör att vi kan utvecklas till

tänkande människor när vi lär oss det (Wenneberg 2001:10ff, 62). Människor har tillsammans utvecklat språket vilket gör språket mäktigt ur ett socialt perspektiv. Enligt socialkonstruktivismen finns det sociala och mänskliga intressen bakom språket. Med anledning därav riktas det inom socialkonstruktivismen kritik till att språket uppfattas som något naturligt (ibid.).

Ett exempel som Wenneberg (2001:64) tar upp angående föräldrar är att deras närhet till sina barn under uppväxten känns som naturlig. Det uppfattas som naturligt att två personer som får barn även är de som står barnet närmast. Genom att se till andra kulturer där de biologiska föräldrarna inte alltid är de som står barnet närmast kan man förstå att det inte är helt "naturligt" med konstitutionen mamma, pappa och barn, utan något som konstrueras socialt och kulturellt. I vissa kulturer kan det vara mormor eller en bror som står barnet närmast. Det vill säga att vad som tas som normalt och självklart för en själv kan se annorlunda ut för andra. Det vi upplever som mest naturligt kan därför vara konstruerat (ibid.).

Socialkonstruktivismen är en kritisk grund som inte tar något för givet utan försöker se vad som kan ligga bakom det man först ser eller möter (Wenneberg 20001:10, 62). Socialkonstruktivismen som sådan motsätter sig tanken att saker alltid har varit på ett visst sätt eller att man inte kan göra på något annat sätt. Genom att inte ta något för givet utan ifrågasätta det som uppfattas som naturligt och självklart kan vi utforska vår omgivning (ibid.).

Kritisk diskursanalys som teori

Diskurser är ett sätt att begripa och tala om världen. Inom olika sociala områden i samhället, som till exempel det medicinska, eller juridiska, råder skilda diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000:7,11). Språket är i sin tur strukturerat i varierande mönster och det finns olika sätt att tala på inom varje socialt område. Diskursanalys vilar på en socialkonstruktivistisk grund och innebär att man söker efter dessa mönster. Inom diskursanalys finns olika inriktningar, varav kritisk diskursanalys är en (Boréus & Bergström 2018:26; Boréus & Seiler Brylla 2018:306). Utmärkande för denna inriktning är bland annat en överlag samhällskritisk prägel (ibid.). I Faircloughs (1992:64) beskrivning av kritisk

diskursanalys både formas och begränsas diskurser av sociala praktiker, samtidigt som diskurserna är socialt konstruerade. Social praktik innebär att människors handlingar är konkreta, individuella och kontextbundna, men att de samtidigt är institutionaliserade och socialt förankrade med en viss regelbundenhet (Winther Jørgensen & Phillips 2000:25).

Diskurserna bidrar till de sociala strukturer som skapar och begränsar normer, relationer, identiteter och institutioner som ligger bakom strukturerna (Fairclough 1992:64). Det finns tre aspekter av hur diskurser påverkar oss människor. Först av allt så bidrar diskurserna till konstruktionen av våra sociala identiteter och hierarkiska positioner i samhället. Diskurser konstruera och tydliggör olika sociala relationer mellan människor. Till sist påverkar och konstruerar diskurser vår kunskap och vår tro om hur sociala fenomen fungerar (Fairclough 1992:64). En viktig del i att konstituera den sociala världen, de sociala identiteterna och relationerna är att genom diskursiva praktiker skapa och tolka texter (Winther Jørgensen & Phillips 2000:67). Den sociala och kulturella reproduktionen och förändringen sker genom de vardagliga diskursiva praktikerna. Föregående innebär på vilket sätt man konsumerar och producerar texter i ett samhälle. Det är en del av den kritiska diskursanalysens syfte att lyfta fram dessa förändringar och fenomen (ibid.).

Diskursanalys innebär att man ser på språk och dess användning som något konstituerande och inte som något man använder neutralt i sin kommunikation (Bergström & Ekström 2018:255). Språket representerar inte en given verklighet utan det ger ett perspektiv på världen. Det innebär inte att diskursanalysen inte "tror" på en verklighet, utan snarare att det finns olika tolkningar av den, vilket utgör grunden för vår kunskap. Maktfrågan handlar om att få sin kunskapstolkning erkänd som den rätta av övriga människor. Inom kritisk diskursanalys menar man att makten skapas av diskursiva praktiker vilket leder till en ojämlik maktfördelning (Winther Jørgensen & Phillips 2000:69f). Diskursiva praktiker både skapar och reproducerar makten mellan olika sociala grupper. I kritisk diskursanalys eftersöks dessa diskurser, vilka har skapat världsbilderna, alltså de sociala subjekten och de sociala relationerna eller maktrelationerna (Winther Jørgensen & Phillips 2000:69f). Samtidigt letar man

efter möjliga konsekvenser för människor och olika grupper (Winther Jørgensen & Phillips 2000:69f). Man är helt enkelt kritisk till diskursiva praktiker som upprätthåller den sociala världen och de sociala relationerna som innebär ojämlika maktrelationer. Man ser det som sin uppgift att kartlägga diskurserna och ställa sig på de undertryckta samhällsgruppernas sida (ibid.).

Begrepp

Föräldraskap skilt från familjeskap

Kärnfamiljen är inte längre den enda möjliga familjeformen (Hydén 2001:112f). Familjekonstellationerna har förändrats de senaste decennierna. Idag lever människor i många andra familjeformer där förutsättningarna för relationen mellan barn och föräldrar ser annorlunda ut, som exempel i styvfamiljen eller i en-förälderfamiljen. Ofta startar barns liv i en kärnfamilj, men för vissa barn kan detta komma att förändras om föräldrarna separerar (ibid.).

Margareta Hydén (2001:112, 116f) introducerar begreppet familjeskap, som i motsats till kärnfamiljen inte är baserat på parrelationen mellan föräldrarna. Familjeskapet är i stället nära förknippat med föräldraskap. Denna koppling bryts efter en separation, i den så kallade efterkärnfamiljära familjeformen. Här förväntas föräldrarna ändå samarbeta kring barnen och då familjeskapet inte är centralt får föräldraskapet en mer central plats, alltså föräldraskapet skiljs från familjeskap. Även efter en separation behöver föräldrar utöva föräldraskap, och måste därför rekonstruera sitt gemensamma föräldraskap. Ofta bidrar rekonstruktionen av föräldraskap till konflikter, vilket kan upplevas övermäktigt för föräldrarna (ibid.).

Det förhandlade föräldraskapet

Hydén (2001:119) beskriver det efterkärnfamiljära föräldraskapet som ett *förhandlat föräldraskap*. Föräldrarna ska tillsammans efter skilsmässan utforma och förhandla fram ett nytt gemensamt föräldraskap. Det innebär att nya vanor, regler och levnadsmönster ska etableras. Det finns inga givna regler för hur detta ska gå till eller vad som är lämpligast att förhandla om. Efter en separation kan

mycket starka känslor vara inblandade, vilket kan göra detta förhandlande om det nya föräldraskapet mycket svårt (Hydén 2001:119).

Disciplinär makt och den normaliserande sanktionen

Foucault (2017:216f, 229, 233) beskriver den *disciplinära makten* som ett sätt att utöva makt genom att dressera människor utan kroppslig bestraffning. Han menar att makten upprätthålls med enkla medel som den hierarkiska översynen och det normaliserande systemet för bestraffning och belöning. Sådana medel medverkar till en process som Foucault kallar examensprocessen. Med den hierarkiska översynen upprätthålls disciplinen genom att människors handlingar övervakas och synliggörs. Det normaliserande systemet straffar och belönar dessa handlingar för att minska avstegen från det som anses vara normalt. Den disciplinära makten sätter regler genom att bedöma handlingar, prestationer och uppföranden som sedan jämförs för att särskilja individer från varandra utifrån dessa regler. Genom dessa jämförelser skapas en värdehierarki som människor ska eftersträva. Till slut skapas det en gräns för vad som hamnar utanför och blir det onormala. Ett sådant här straffsystem, som ständigt är igång, verkar för att normalisera (ibid.).

Metod och metodologiska överväganden

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för metod och material. Inledningsvis läggs arbetsfördelning fram, följt av förförståelse och val av metod. Därefter kommer material, urval och metodens tillförlitlighet att presenteras. Slutligen beskrivs analysens tillvägagångssätt och vilka forskningsetiska överväganden som gjorts.

Arbetsfördelning

För denna uppsats har författarskapet delats lika och båda har varit delaktiga. Gemensamma beslut och diskussioner fördes kring problemformuleringen som sedan en av oss till största del författade. Sökning till avsnittet om kunskapsläget utfördes av båda, där sedan en övertog ansvaret för läsning och sammanfattning. Teoridelen ålades en av författarna med stöd av den andre. Vidare fördelades metodkapitlet jämt mellan oss liksom analysen. Avslutande diskussion lades

huvudsakligen upp av en av författarna även om båda var involverade i innehållet.

Förförståelse

När man läser en text har man någon form av förförståelse (Gadamer 1997 se Boréus & Bergström 2018:32). Det är inte möjligt att tyda en text utan förförståelse, och våra individuella erfarenheter påverkar vår tolkning. Vår utbildning, det sammanhang vi befinner oss i och den kunskap vi har om den kategori texten tillhör är sådant som bidrar till vad vi förstår av en text. Det är inte möjligt att rekonstruera exakt vad en författare menat med en text då dess betydelse förändras utifrån vem som läser den, samt hur den personen tolkat innehållet. Därför är det viktigt att vara medveten om vad man själv har för förförståelse och fördomar när man läser en text (ibid.).

Tidigare terminer under socionomprogrammet har påverkat vår förförståelse. Bland annat vet vi att gemensam vårdnad och barns rätt till båda föräldrarna oftast ses som det bästa för barn. Likaså har programmets verksamhetsförlagda utbildning influerat vår förförståelse. En av oss uppsatsförfattare var på ett skyddat boende för våldsutsatta kvinnor med barn. Under denna period väcktes intresset för forskningsområdet och den aktuella studien. På det skyddade boendet var inställningen bland personalen att mammor dömdes hårdare i vårdnadstvister. Trots uppgifter om att pappan utövade våld mot familjen upplevde boendepersonalen att pappor, till skillnad från mammor, fick upprepade chanser till kontakt och del i vårdnaden om barnet.

Val av metod

För att kunna svara på våra frågeställningar har vi använt oss av en kvalitativ forskningsmetod. Alan Bryman (2011:341) menar att i kvalitativa metoder försöker forskaren tolka och förstå den sociala verklighet människor befinner sig i. Till skillnad från kvantitativa metoder med fokus på siffror lägger forskaren i kvalitativ forskning mer vikt vid ord. Vidare avses fenomen beskrivas i sin rätta kontext för att genom tolkning kunna öka förståelsen för det man undersöker (Justesen & Mik-Meyer 2010:13). Genom ett hermeneutiskt synsätt försöker man

hitta och tolka textens innebörd, man läser in generella egenskaper och sammanhangen i texterna man studerar (Repstad 2007:137, Bryman 2011:507). Forskaren försöker med andra ord få fram textens mening genom en analys. Tolkning och förståelse är centralt i vår studie då vi har sökt förståelse för vad domstolen har tagit i beaktande när det gäller vårdnadstvister med uppgifter om våld inom familjen. En kvalitativ forskningsmetod är därför relevant för att svara på vårt syfte och frågeställningar. Vår studie har i huvudsak följt en induktiv metod, vilket innebär att material samlats in och bearbetats innan vi valt teori och begrepp. Teorier har vuxit fram under första inläsningen av empirin och därefter har kodning skett utifrån kritisk diskursanalys. Bryman (2011:28) beskriver det induktiva angreppssättet på så sätt att teorin är resultatet av en forskningsansats, och slutsatser grundas i det som observerats i materialet. För aktuell studie har dock inga resultat lagts fram innan dess att teori och begrepp valts ut. Slutsatser har därmed dragits utifrån valda teorier och begrepp tillsammans med vad vi upptäckt och lyckats urskilja i vårt material.

Inom kvalitativ forskning finns det olika metoder man kan använda sig av, till exempel intervjuer, observationer eller dokumentanalys (Justesen & Mik-Meyer 2010:14). För denna studie har vi valt att analysera dokument i form av domskäl från svenska domstolar. När man analyserar dokument analyserar man ett material som redan finns, det har inte producerats för forskarens skull och forskaren har inte heller varit med och skapat materialet (Justesen & Mik-Meyer 2010:104, Bryman 2011:488f). Det är en fördel att materialet inte är producerat eller skapat av forskaren vid dokumentanalys då materialet inte har påverkats av forskarens värderingar eller uppfattningar. Däremot finns kritik mot att kvalitativ forskning bygger för mycket på forskarens egna uppfattningar om vad som är viktigt och betydelsefullt (Bryman 2011:368).

Diskursanalys som metod

Som vi har nämnt tidigare har vi använt oss av Faircloughs (1992) kritiska diskursanalys som metod. Fairclough (Winther Jørgensen & Phillips 2000:74) har utvecklat en modell som består av tre dimensioner och är en analytisk ram som kan användas vid empirisk forskning om kommunikation och samhälle. De tre

dimensionerna består av text, diskursiv praktik och social praktik (Winther Jørgensen & Phillips 2000:74). Denna modell av kritisk diskursanalys är av relevans för vår studie då vi vill se vilka diskurser och maktförhållanden som ligger till grund för domstolarnas bedömningar i vårdnadstvister.

Text

För att analysera texter tillhandahåller Fairclough (1992:234ff) flera olika redskap, varav vi har använt oss av två för studien. Dessa redskap är *modalitet* och *transitivitet*. Modalitet handlar om att söka efter mönster i texten utifrån hur hög affinitet som uttrycks. Affinitet innebär i vilken grad talaren instämmer i olika påståenden (Fairclough 1992:158ff, Winther Jørgensen & Phillips 2000:87f). En så kallad hedge visar på låg affinitet då talaren distanserar sig från påståendet med ord som tyder på tveksamhet. Tvärtom visar ett påstående som saknar tveksamheter på hög affinitet. Fairclough (1992:159) skiljer mellan subjektiv och objektiv modalitet. Subjektiv modalitet innebär att påståendet utgörs av en persons åsikt och objektiv modalitet är ett påstående som uttrycks som sanning utan att tydliggöra var påståendet kommer ifrån (ibid.). När man försöker se hur händelser och processer kopplas samman med subjekt eller objekt i en text så analyseras transitiviteten (Fairclough 1992:177f, 235f, Winther Jørgensen & Phillips 2000:87). I en passiv form utelämnas agenten, alltså vem som är ansvarig för händelsen eller processen. I vår analys har vi med hjälp av Faircloughs (1992) redskap synliggjort hur modalitet och transitivitet framkommit i de texter som vi analyserat i form av domskäl.

Diskursiv praktik

Diskursiv praktik kan analyseras på olika vis men grundläggande är intresset för hur texter produceras och konsumeras (Winther Jørgensen & Phillips 2000:75, 85). Det är genom den diskursiva praktiken som förbindelsen mellan texterna och den sociala praktiken synliggörs. Texter formar och formas av den sociala praktiken. Vid en analys av den diskursiva praktiken tittar man på hur den som skrivit texten lutar sig mot andra redan existerande texter vid skapandet av sin text (ibid.). *Interdiskursivitet* innebär att se vilka diskurstyper som den text man analyserar bygger på (Fairclough 1992:232). När olika diskurstyper blandas på ett nytt och kreativt sätt är det ett tecken på att en diskurs håller på att förändras

(Fairclough 1992:232). Diskurser som blandas på ett konventionellt sätt upprätthåller däremot den dominerande diskursen (Fairclough 1992:117f; Winther Jørgensen & Phillips 2000:77). Intertextualitet visar att kommunikativa händelser alltid bygger på tidigare skeenden. Ord har använts tidigare av andra personer och man kan inte undvika att använda dem igen. En form av intertextualitet är *manifest intertextualitet* där texter tydligt bygger på tidigare texter genom att t.ex. hänvisa till dem (ibid.). Vi använder oss av interdiskursivitet och manifest intertextualitet i vår analys för att se vilka diskurstyper och andra texter domskälen bygger på.

Social praktik

Begreppet diskurs är en form av social praktik som både skapar och förändrar kunskap, identiteter och sociala relationer vilka i sin tur formas av andra sociala praktiker (Winther Jørgensen & Phillips 2000:71, 90). I en undersöknings tredje dimension analyseras förhållandet mellan den diskursiva praktiken och den sociala praktiken, samt dess effekter. En undersöknings slutsats, likväl som frågan om ideologiska konsekvenser och förändringsmöjligheter står att finna i denna dimension. Ytterligare frågor handlar om huruvida den diskursiva praktiken upprätthåller den sociala praktiken genom att upprepa den, eller om diskursordningen skapar förändringar. Likaså om det finns ojämlika maktförhållanden som diskursen möjliggör eller förändrar, och vilka sociala och politiska konsekvenser det i så fall får (ibid.).

Bearbetning och analys

För att kunna analysera vår empiri har vi till en början läst texterna upprepade gånger för att bekanta oss med materialet. Vid kodning av material menar Bryman (2011:523f) att det är bra att börja koda tidigt in i arbetet och att läsa texten flertalet gånger. Även Jens Rennstam och David Wästerfors (2015:223) poängterar vikten av att vara väl förtrogen med sitt material. Empirin har lästs igenom gemensamt och var för sig. Under tiden har markeringar gjorts i materialet utifrån vad som ansetts vara intressant i förhållande till frågeställningarna. På så vis har mönster vuxit fram. Därefter har jämförelser gjorts och diskussioner förts kring vad som framkommit. Enligt Kristina Boréus

och Charlotta Seiler Brylla (2018:312f, 346) är målet i kritisk diskursanalys att hitta mönster i texten som är intressant för de forskningsfrågor som ställs. Läsaren får en inblick i vad textproducenten ansett vara viktigt genom att studera det centrala i texten.

Nyckelord i en text kan uttrycka ideal och föreställningar hos en grupp individer, vilket ses som särskilt givande vid en diskursanalys (Liebert 1994, Böke 1996 se Boréus & Seiler Brylla 2018:322). I en kommunikation ses nyckelord som särskilt betydelsefulla då de förhandlas fram av användarna i gruppen. Orden är intressanta utifrån dess relevans och funktion för en diskurs och representerar olika gruppers tänkande, inställningar och målsättningar (ibid.). Utifrån de mönster och nyckelord vi har sett som centrala då de har använts mycket, stått i fokus för kommunikationen eller varit bärare för olika ideer har vi sedan analyserat texten. Exempel på nyckelord som vi fokuserat på är *risiker, rätten till båda föräldrar och samarbete*.

För att analysera det som framkommit i kodningen kan därefter olika analysmetoder användas. Vi har, som beskrivits ovan, använt oss av Faircloughs (1992) tredimensionella modell för kritisk diskursanalys och valt ut några av hans verktyg för att analysera våra domar. På så sätt har vi kunnat ringa in aktuella diskurser som återkommer i empirin. Efter att ha urskiljt återkommande mönster i texterna menar Boréus och Seiler Brylla (2018:312f) att man kan börja beskriva hur de diskursiva praktikerna påverkat texterna och hur de har hjälpt till att besvara forskningsfrågorna.

För att kunna analysera domskälen utifrån Faircloughs (1992) dimension text har vi använt oss av begreppen transitivitet och modalitet. Vi har då sett till styrkan i de påståenden domstolen har uttryckt i domskälen och om det har påståtts som en sanning eller en åsikt. Begreppet transitivitet har i domarna analyserats för att se när domstolen utser eller utelämnar en agent för en handling. För att tydliggöra vilka diskursiva praktiker som är förbundna med texten har begreppen interdiskursivitet och manifest intertextualitet använts. Därmed har de diskurstyper och andra texter som domskälen bygger på framträtt. I den sista dimensionen i modellen, social praktik, har vi sett till hur den diskursiva praktiken

upprätthåller den sociala praktiken och därmed möjliggör ojämlika maktförhållanden (Faircloughs 1992). Vi har här valt att komplettera vår analys med Hydéns (2001) begrepp föräldraskap skilt från familjeliv och det förhandlade föräldraskapet samt Foucaults (2017) begrepp disciplinär makt och normalitet, vilka vi presenterat tidigare under avsnittet Teori. Begreppen tillsammans med tidigare forskning hjälper oss att förstå vår empiri och de mönster vi har sett.

Urval

Vi har använt oss av en målstyrd urvalsmetod. Bryman (2011:350, 392) beskriver målstyrt urval, även kallat målinriktat urval, som vanligt förekommande inom kvalitativ forskning. Urvalsformen går ut på att välja enheter likt individer eller dokument med direkt koppling till valda forskningsfrågor. Målstyrda urval förutsätter ett strategiskt tillvägagångssätt (ibid.).

När vi jämförde domar från tingsrätten och hovrätten fann vi tingsrättens domar vara mer innehållsrika. Flertalet hovrättsdomar innehöll till stor del hänvisningar tillbaka till tingsrättens domslut. Således beslutades att endast använda domar från tingsrätten, vilket är den första instansen vid tvist om vårdnad, boende eller umgänge. Val av tingsrättsdomar har gjorts med hänsyn till att våra frågeställningar endast ser till vad domstolen tar i beaktande avseende vårdnad, och inte boende eller umgänge. Rättsdatabasen Bisnode InfoTorg Juridik har brukats för att söka bland avgöranden. Fria sökorden vårdnad och våld skrevs in i sökfältet medan följande resterande val adderades på hemsidan: avgörande, tingsrätt, 2018, tvistemål. Sökkriterierna har utgjorts av domar i vårdnadstvister där våld aktualiseras. Med avsikt att undersöka vad domstolen i nutid tar i beaktande för ensam, respektive gemensam vårdnad avgränsades sökningen till senast avslutade år, nämligen 2018. Därtill har studiens tidsbegränsning och omfång bidragit till vissa restriktioner för val av tidsperiod och antal domar, samt instans.

Bland de 27 sökträffarna har urval gjorts utifrån vad parterna anfört i målet och vad som framförs i domskälen. Vi inriktade oss på domar som i större utsträckning behandlar frågan om vårdnad framför boende och umgänge. Likaså

selektades domar med uppgifter om våld i nära relationer med endast pappa som förövare. Selektionen bottenar i att män, som konstaterat, i större utsträckning än kvinnor är förövare (se Socialstyrelsen 2019, Prop 2006/07:38:1, 32). Slutligen valdes totalt åtta tingsrättsdomar, varav hälften döms till gemensam vårdnad och resterande hälft till enskild vårdnad. Någon geografisk avgränsning har inte gjorts, varav materialet omfattas av domar från hela Sverige. Därmed ökade antalet sökträffar och således chanserna att finna ett urval som uppvisar variationer av kvalitativ art utifrån vårt syfte att finna olikheter och likheter i materialet. För den sakens skull är det inte aktuellt att tala om ett representativt material för hela landet. Utgångspunkten för urvalet var således domar som uppvisat mest intressant karaktär hos materialet.

Metodens tillförlitlighet

När det kommer till forskning måste övervägningar göras kring huruvida de dokument som används är tillförlitliga (Denscombe 2018:328). Vi har utifrån de fyra kriterierna: autenticitet, representativitet, innebörd och validitet övervägt dokumentens tillförlitlighet för denna studie. Autenticitet handlar om dokumenten är äkta och förenliga med de ursprungliga dokumenten. Vår empiri anses vara äkta och inte omskrivna då handlingarna kommer från offentliga myndigheter. Representativitet ser till om dokumenten är typiska för sitt specifika område och om de är fullständiga (Denscombe 2018:328). I detta fall är studiens material är inte tillräckligt omfattande för att svara på om det är representativt för sin kategori. Validitet innebär om dokumenten är tydliga, om det finns undermeningar, och om de är fria från förutfattade meningar och fel (Denscombe 2018:328). Då vi inte har tillgång till allt material som domskälen bygger på, som t.ex. vårdnadsutredningar, och inte heller varit med vid domstolsförhandlingarna, är det svårt att avgöra om det finns felaktigheter i materialet. Vi tänker oss att det mycket väl kan förekomma förutfattade meningar eftersom domstolen har ett visst tolkningsutrymme i vårdnadstvister.

Vid bedömning av studiers tillförlitlighet utgår Bryman (2011:353f) från Guba och Lincolns kriterier för kvalitativ forskning. Dessa kriterier är tillförlitlighet och äkthet. Tillförlitlighet har fyra delkriterier som är trovärdighet, överförbarhet,

pålitlighet och möjligheten att styrka och konfirmera (Bryman 2011:353f). Kriterierna handlar sammantaget om att man ska följa de forskningsregler som finns, att man är tydlig i sitt tillvägagångssätt för att andra ska kunna granska undersökningen och att man har försökt vara objektiv i sin studie. Med äkthet påvisar Guba och Lincoln (1985 se Bryman 2011:356f) vikten av att man i en undersökning försöker ge en rättvis bild av den kontext med människor man studerar. Vi har under olika avsnitt varit tydliga med hur vi har gått tillväga i vår studie för att öka vår trovärdighet. Därtill har vi följt de etiska riktlinjer som Vetenskapsrådet (2017) uppmanar till, vilka vi redogör för längre ner. Då vår studie är liten är det inte säkert att vårt resultat hade varit detsamma vid en granskning av andra domar vid en annan tidpunkt. Även det faktum att en kvalitativ studie handlar om att tolka, gör att en upprepning av studien eventuellt inte heller hade lett till samma resultat. Genom att vara detaljrik menar Guba och Lincoln (1973 se Bryman 2011:355) att man ger läsaren en bas för att själv kunna bedöma ifall studien är överförbar till omvärlden. Vi har försökt att vara så objektiva som möjligt i vår studie och har inte medvetet låtit våra värderingar påverka oss. Något som kan ha påverkat vårt resultat är hur pass utförliga domskälen har varit. Mindre utförliga och kortfattade domslut löper större risk för mer spekulerande slutsatser kring vad domstolen har grundat sitt beslut på.

Forskningsetiska överväganden

Gert Helgesson (2015:20) behandlar begreppet forskningsetik i sin bok och skriver att etiska aspekter av forskning, både sett till dess konsekvenser och som verksamhet innefattas här. Författarens egen definition lyder: "Forskningsetik: systematisk analys och reflektion kring etiska problem som uppstår i samband med forskning" (Helgesson 2015:21). En etisk analys kan komma väl till pass för att bedöma de varierande principer och värden som är aktuella i forskningssammanhanget (Helgesson 2015:12, 118). Helsingforsdeklarationen anses sannolikt utgöra de mest välkända riktlinjerna inom forskningsetik, varav forskningsintresset och skyddsintresset är särskilt utmärkande. Forskningsintresset består av den nytta som forskningen kan bidra till genom ny kunskap. Engagemanget för forskningens resultat vägs in tillsammans med hur fynden kan komma till gagn för ett samhälle både på kort och lång sikt. Skyddsintresset

värnar om forskningspersonernas intresse så att de inte utsätts för skada (Helgesson 2015:12, 118).

I Vetenskapsrådets publikation *God forskningssed* (2017:8) står det att forskningens metoder och resultat ska framföras på ett öppet sätt. Det framgår att en forskare på ett sanningsenligt sätt ska prata om, och granska studiens utgångspunkter för att kunna redogöra för dessa. Ytterligare ett kriterium för god forskningssed handlar om att hålla väl ordning bland dokument och annat material relaterat till forskningen (ibid.). Empirin för denna studie utgörs av offentliga handlingar i form av domar och kunde enkelt inhämtas på egen hand. Sedan dess att dokumenten förts från dess ursprungliga sammanhang bearbetades det inhämtade materialet på privata datorer som kräver lösenord. För kodning skrevs materialet ut i tryckt form och har under tiden förvarats bland författarnas personliga tillhörigheter utan åtkomst för obehöriga. Handlingarna har hanterats varsamt och inte exponerats på allmänna platser utan uppsyn av behöriga författare.

Inom forskning ska eftersträvas att varken människor, miljö eller djur kommer till skada (Vetenskapsrådet 2017:8). Med hänsyn till att domarna är tillgängliga för allmänheten togs beslut om att inte erhålla medgivande från personerna som figurerar i dokumenten. Trots att domarna gick att erhålla oberoende samtycke kan ett etiskt dilemma möjligen uppstå när uppgifter nyttjas i en annan kontext. Därav har vi inte tagit med information som kan härledas till individer, och samtliga personer har avidentifierats. Vetenskapsrådet (2017:40) skriver att avidentifiering innebär att någon koppling inte längre kan göras mellan en uppgift och en särskild individ. Tingsrätternas stad och respektive målnummer för domarna har därmed inte angivits. Istället förs en beteckning för domarna där bokstaven G står för gemensam vårdnad och E står för enskild vårdnad. Beteckningen för samtliga domar lyder: dom 1 E, dom 2 G, dom 3 E, dom 4 G, dom 5 E, dom 6 G, dom 7 E och dom 8 G.

Anonymitetens begränsningar lyfts av Vetenskapsrådet (2017:41) då en kontroll av forskarnas uppgifter försvåras härav. Trots att vår empiri består av dokument i form av allmänna handlingar ansågs det nödvändigt att vidta åtgärder för att

bruka, och ta del av uppgifter rörande personer som ej kontaktas för godkännande. Anonymiteten utgör ett visst hinder med hänsyn till möjligheten för andra att upprepa vår studie. Detta då vi av etiska skäl valt att inte tillgängliggöra domarna i form av bilagor. Målnummer och ort för respektive dom har synliggjorts endast inför handledning och opponering. Uppgifterna har därefter tagits bort innan publicering. Läsaren möjliggörs därmed inte att på egen hand identifiera domar och omnämnda personer eftersom sådana upplysningar inte tillgängliggjorts i den slutgiltiga publicerade uppsatsen. Poängterars bör att syftet med undersökningen inte rör omnämnda personer, utan vad domstolen tar i beaktning vid denna typ av tvister.

Resultat och analys

Precis som föräldrabalken redogör för, har det i denna studie gått att urskilja hur tingsrätten i sitt beaktande tar fasta på å ena sidan risken för att barnet far illa, å andra sidan rätten till relationen med sina föräldrar. Även om domstolen inte själva talar om diskurser så har Faircloughs (1992) begrepp interdiskursivitet hjälpt oss att förstå och urskilja diskurstyper som vi anser råder i domskälen. Interdiskursivitet innebär att synliggöra vilka diskurstyper som en text härstammar från (Fairclough 1992:232). Genom att analysera domskälen har vi urskilt två rådande diskurser, vilka vi valt att benämna relationsdiskurs och riskdiskurs. Relationsdiskursen baseras på hur domstolen talar om barns rätt till båda sina föräldrar, medan domstolen inom riskdiskursen talar kring risken att barnet far illa. Diskurserna representerar det studien avser undersöka när det gäller vad domstolen tar i beaktande vid vårdnadstvister. Därtill har de begrepp vi tidigare nämnt under avsnittet om teoretiska utgångspunkter medverkat till att synliggöra vilka normativa familjekonstruktioner som vi funnit framträda och upprätthållas i domarna.

Domstolens beaktande vid gemensam vårdnad

Inledande stycke behandlar vad domstolen tar i beaktande vid gemensam vårdnad. Utifrån de fyra domarna där utgången varit gemensam vårdnad ser vi att

relationsdiskursen vägt tyngst i förhållande till riskdiskursen. När domstolen resonerar om risker i vårdnadstvister görs det inte endast med koppling till de uppgifter som finns om våld. Risker kan utgöra situationer där barnet kan tänkas fara illa på annat vis, som vid bristande omsorgsförmåga eller samarbetsproblem och konflikter föräldrar emellan.

Riskdiskurs

I tre av domarna för gemensam vårdnad har pappan inte tidigare varit dömd för brott mot mamman eller annan familjemedlem. I två av de tre domarna har pappan däremot antingen varit åtalad för hot eller polisanmälts, för bland annat misshandel och ofredande. I den fjärde domen har pappan tidigare dömts för ofredande och hot mot mamman och därav meddelats kontaktförbud under en period.

Pranzo (2013:106f) har granskat svenska domar från vårdnadstvister med inslag av våld. Hon har funnit att riskfaktorn med hänsyn till utsagor om våld fått störst slagkraft i de fall det funnits en fällande dom mot pappan. I de fall pappan inte var dömd utgjorde våldet inte en lika stor faktor för utfallet. I dom 8 G kan man se ett exempel på det som Pranzo skriver om. Pappan i dom 8 G är inte dömd för brott mot mamman och domstolen konstaterar att polisutredningarna är nedlagda, att vittnena inte är trovärdiga, och att våldet därmed inte är styrkt även om de inte bortser från att det kan ha förekommit.

[Systemens] uppgifter får på grund av det nära släktskapet till [mamman] ett lägre bevisvärde och tingsrätten finner inte att [mammans] uppgifter bekräftar mer än att parterna har haft ett bråkigt förhållande. [...] Vad gäller de uppgifter som framförts om att [barnet] har utsatts för misshandel och kränkningar av [pappan] samt lämnats av [barnet] själv så är dessa knapphändiga och har som nämnts ovan inte lett till åtal (Dom 8 G:20).

Här tar domstolen varken systemens eller barnets uppgifter på allvar. Tingsrätten för fram anledningar till varför uppgifterna inte skulle vara att lita på och konstaterar att de inte har lett till åtal. Det kan tolkas som att domstolen anser att det behövs

tydliga bevis för att de ska kunna ta våldet på allvar, så som det krävs i brottmål. Detta trots att det i propositionen från 2005 står att det inte krävs lika höga beviskrav vid vårdnadstvister (Prop. 2005/06:99:42f, 86).

I dom 4 G bortser domstolen inte heller från anklagelserna om våld men anser inte att det har en avgörande roll för domslutet:

Det är visserligen fråga om allvarliga anklagelser som inte kan bortses från. Enligt tingsrätten kan anklagelserna i sig dock inte ligga till grund för slutsatsen att [pappa] använt eller kommer använda våld mot sina barn (Dom 4 G:12).

Domstolen uttrycker i första meningen en viss tveksamhet och distanserar sig från påståendet, vilket tyder på låg affinitet. Med affinitet menar Fairclough (1992:158ff, Winther Jørgensen & Phillips 2000:87f) i hur hög grad författaren till en text instämmer i ett påstående. Samtidigt visar domstolen i nästa mening tecken på hög affinitet genom att inte låta anklagelserna ligga till grund i slutsatsen om pappan har eller kommer använda våld mot sina barn. Genom att tydligt skriva ut att det är tingsrättens åsikt innebär detta subjektiv modalitet. Fairclough (1992:159) skiljer på objektiv och subjektiv modalitet där subjektiv modalitet innebär att det är en persons åsikt.

Enligt dom 6 G är pappan dömd för brott mot mamman och tingsrätten tar mammans oro på allvar. Kopplat till Foucaults beskrivning av normalitet lever pappan ändå upp till föräldraidealen och straffas inte genom att förlora vårdnaden. Den disciplinära makten upprätthålls genom ett normaliserande system som straffar eller belönar handlingar för att upprätthålla det normala beteendet hos människor (Foucaults 2017:216f). Pappan får gemensam vårdnad med endast en uppmaning om att han måste bättra sitt uppträdande och inse att det går ut över barnen. Hans beteende ses inte som normalt men inte heller tillräckligt onormalt för att straffas genom att förlora vårdnaden. Ytterligare ett tecken på detta är citatet:

Tingsrätten ifrågasätter inte att [mamma] känner sig orolig inför kontakter med [pappa] och att detta påverkar i vart fall [äldsta barnet] negativt (Dom 6 G:11).

Sett till begreppet transitivitet så förbinds barnets oro med mammans, inför att träffa pappan. När man ser till transitiviteten i en text letar man efter hur en händelse eller en process kopplas ihop med subjekt eller objekt, alltså om det finns en agent som är ansvarig (Fairclough 1992:177f, 235f, Winther Jørgensen & Phillips 2000:87). Mamman blir i domen agent för oron, vilket kan uppfattas som att domstolen lägger ansvaret på mamman för att barnet påverkats negativt. Samtidigt är det pappan som genom sitt beteende orsakar oron hos mamman, men han utelämnas som agent för att barnet påverkas negativt.

Relationsdiskurs

Domstolen anser att mamman i dom 6 G anstränger sig för att informera pappan om barnen och att det är bra att hon lyckas hålla en god ton trots pappans kränkande sms. Det läggs här vikt vid att mamman uppträder på "rätt" sätt, vilket kan kopplas till Foucaults (2017:216f) redogörelse för normalitet. Genom att domstolen benämner kontakten och samarbetet som något positivt visar de vad som anses vara normalt och belönar därmed beteendet. Föregående går även att koppla till Brunos (2015:179) slutsatser om att lagen, trots att den ska vara könsneutral, inte blir det i vårdnadstvister med inslag av våld. Hennes uppfattning är att föräldrars skyldigheter och rättigheter döljer det könskaraktäristiska våldet i nära relationer. I domen står det:

Den skriftliga bevisning [mamma] lagt fram visar på att [pappa] använder uttryck som ' jävla ragata' , ' idiot' , ' nolla' och ' hjärndöd' . Han anklagar också [mamman] bl.a. för att ljuga, att inte bry sig om barnen och utestänga honom från information om barnen. Han använder också uttryckssätt som ' en gång till och då jävlar' (Dom 6 G:10).

Citatet ovan kan utifrån Brunos (2015:179) tankar om det könskaraktäristiska våldet antas placera mamman i en form av underläge där ett könat våld från pappa mot mamma inte alltid slutar i en konsekvens enbart mot pappan. Mammans

skyldighet att ändå ha kontakt med pappan för att kommunicera kring barnen, och därmed upprätthålla föräldraskapets skyldigheter, blir viktigare än att kunna avsluta kontakten på grund av det tidigare våldet och pappans nuvarande hotfulla uppträdande.

Om dom 6 G samtidigt analyseras utifrån begreppet modalitet, kan man se att domstolen uttrycker en viss tveksamhet i påståendet om hur parter bör behandla varandra, enligt följande:

Som en utgångspunkt bör de dock kunna behandla varandra med ömsesidig respekt eller i vart fall hantera sina delade meningar på ett sätt som inte drabbar barnen (Dom 6 G:10).

Med ordet *bör* får påståendet en låg affinitet. Detta kan tolkas som att domstolen ändå är tveksam till om det är möjligt för föräldrarna att uppträda på ett korrekt sätt.

Samarbete

Föräldrar förväntas idag kunna samarbeta efter en separation, något som kan kopplas till Hydéns (2001:116f) beskrivning av den efterkärnfamiljära familjeformen genom begreppet föräldraskap skilt från familjeskap. Då parrelationen upphört väntas föräldraskapet anta en mer central plats. Föräldrarna ska alltså kunna samarbeta kring barnen även efter en separation (ibid.). I dom 8 G kan man se att domstolen anser att det finns möjlighet till samarbete mellan föräldrarna, något som de visat prov på genom att ha kontakt kring barnen. Detta kan kopplas till Hydéns (2001:119) andra begrepp, det förhandlande föräldraskapet. Föräldrarna ska kunna utforma och förhandla fram ett nytt föräldraskap efter en separation. Nya rutiner, vanor och regler ska då formis (ibid.). Domstolen anser att föräldrarna har hittat nya vägar till samarbete och kontakt, vilket kan ses som att innebörden av föräldraskap skilt från familjeskap upprätthålls.

Tingsrätten finner att det finns möjlighet för parterna, sedan de fått dom i målet, att anpassa sig efter denna och hitta möjligheter att kommunicera kring barnen på ett sätt som inte är konfliktfyllt (Dom 8 G:21).

Citatet visar att domstolen är av åsikten att föräldrarna, trots att de inte längre lever tillsammans, ska kunna samarbeta vilket. Som tidigare nämnts kan dom 8 G kopplas till Hydéns (2001:116f) begrepp föräldraskap skilt från familjeskap. Samarbete som forceras genom att döma till gemensam vårdnad bidrar till att upprätthålla förväntningar kring utövande av föräldraskap, trots frånvaron av tidigare familjeskap. Därmed går domstolen emot det som går att läsa i propositionen från 2005 (Prop. 2005/06:99 50f) om att gemensam vårdnad inte bör användas som ett medel för att påtvinga ett samarbete mellan föräldrarna.

Domstolarna har i dessa ovanstående domar funnit något som tyder på att föräldrarna har kunnat samarbeta med varandra. Gemensam vårdnad har blivit utgången utifrån att relationen till båda föräldrarna väger tyngst, trots uppgifterna om våld. I 6 kap 5 § FB står det att domstolen ska ta hänsyn till föräldrarnas förmåga till samarbete när de dömer i vårdnadstvister. En intressant dom som frångår detta är dom 2 G där domstolen konstaterar att det inte existerar något samarbete och att konflikterna är djupa. Likt dom 8 G frångår tingsrätten även här propositionen (Prop. 2005/06:99 50f) och påtvingar ett samarbete. Domstolen menar att båda föräldrarna har agerat på ett sätt utan att fundera över hur det drabbar barnen. Ett citat från domen följer:

Med hänsyn till att det endast har gått drygt ett år sedan separationen gör tingsrätten bedömningen att det trots allt finns en realistisk möjlighet att föräldrarna framöver gemensamt och inom rimlig tid kan lösa de frågor som aktualiseras utan att det uppstår konflikter som drabbar sönerna (Dom 2 G:21).

Uttalandet kan knyta an till Hydéns (2001:116f, 119f) begrepp föräldraskap skilt från familjeskap. Citatet tyder på att domstolen inte anser att föräldrarna har lyckats övergå till ett fungerande föräldraskap efter separationen, så kallat föräldraskap skilt från familjeskap. Samtidigt gör domstolen bedömningen att ett år inte är så lång tid, utan att föräldrarna fortfarande har möjlighet att ta sig förbi konflikterna och hitta nya vägar för sitt föräldraskap. Alltså att utveckla sitt föräldraskap skilt från familjeskap. Tingsrätten ställer höga krav på att föräldrarna ska ta ansvar för barnen och samarbeta trots att uppgifterna i domen visat att de

inte klarar detta. Anmärkningsvärt är att tingsrätten tycker att föräldrarna behöver hjälp att hitta nya vägar till ett samarbete men utelämnar vem som ska bistå dem:

Tingsrätten är oroad över föräldrarnas uppträdande, brist på tilltro till varandra och ovilja att samarbeta. Det kan inte förväntas att föräldrarna kommer att lyckas att reda ut sina problem på egen hand utan de är i behov av utomståendes hjälp (Dom 2 G:20).

Sett till Faircloughs (1992:177f, 235f, Winther Jørgensen & Phillips 2000:87) redskap transitivitet är citerat en passiv form som utelämnar agenten. Domstolen påpekar att föräldrarna behöver hjälp, men inte av vem de kan få hjälp av. Det kan antas att domstolen lämnar föräldrarna att lösa sina samarbetsproblem själva om de inte redan vet var de kan vända sig för att få hjälp.

I dom 4 G har domstolen tagit fasta på att föräldrarna tillsammans har beslutat att de ska kommunicera via sms och sett det som ett tecken på att det finns möjligheter till samarbete. Samtidigt konstateras att barnen har påverkats negativt av föräldrarnas konflikt, något som i följande utdrag normaliseras:

Samtidigt gäller rent allmänt att en separation mellan föräldrar, särskilt om den föregåtts av konflikter, alltid innebär en påfrestning för barnen men att detta inte med nödvändighet måste betyda att vårdnaden om barnen inte kan vara gemensam (Dom 4 G:13).

Genom att sätta ovanstående texturval i förbindelse med Foucault (2017:229,233) tankar om den normaliserande sanktionen, kan det tänkas att domstolen här normaliserar barnens mående. Faktumet att föräldrarna har hittat vägar till samarbete tyder på att de har förhandlat fram ett föräldraskap. Det kan ses som att domstolen här uppmärksammar och förstärker betydelsen av begreppet det förhandlade föräldraskapet genom att ta fasta på dess innebörd i domskälet.

Domstolens beaktande vid ensam vårdnad

I detta andra stycke kommer domstolen beaktande vid ensam vårdnad att behandlas. Utifrån de domar där utgången varit ensam vårdnad till en av

föräldrarna så är det inte alltid tydligt att riskdiskursen väger tyngre än relationsdiskursen.

Riskdiskurs och relationsdiskurs

I domarna för ensam vårdnad är ingen av papporna dömda för brott mot mamman. I två av domarna väger riskdiskursen tungt, men i endast en av dem står det helt klart att riskerna vägt tyngst. Två resterande domar tar upp hur mamman även som ensam vårdnadshavare förväntas kunna upprätthålla en relation mellan barnet och pappan. Därav tar relationsdiskursen stor plats i beslutet för dessa två domar.

I dom 1 E kan man tydligt se att domstolen anser att riskfaktorn är tydlig samtidigt som relationen till båda föräldrarna väger tungt:

[...] parternas misstro gentemot varandra är högst bekymmersam och innebär en tydlig riskfaktor för [barnet]. [...] Tingsrätten är övertygad om att [mamma] även fortsättningsvis kommer sörja för att [barnets] behov av en nära kontakt med sin pappa blir tillfredsställt (Dom 1 E:13).

Utifrån detta uttalande väger riskdiskursen tyngst. Domstolen behöver dock inte göra avkall på innebörden av relationsdiskursen då mamman uppfyller kraven på att främja barnets kontakt med pappan. Det kan tolkas som att domstolen har större möjlighet att ta riskfaktorn i beaktning då barnets behov av båda sina föräldrar ändå blir tillgodosett av mamman. Båda dessa påståenden i citatet tyder på hög affinitet enligt Faircloughs (1992:158ff, Winther Jørgensen & Phillips 2000:85f) begrepp modalitet, och gör det tydligt vad domstolen anser och tar för sanning.

Vi kan även se detta fenomen i dom 5 E där domstolen anser att det finns stöd för mammans uppgifter om våld och att detta bör tas hänsyn till i bedömningen om vad som är bäst för barnet. Domstolen formulerar:

Tingsrätten anser att de uppgifter som kommit fram innebär att det finns en risk för att [barnet], även om [mamma] och [pappa] numera inte lever

tillsammans, kan komma att bevittna liknande konflikter som de [mamma] berättat om (Dom 5 E:15).

Vidare kan man läsa att pappan anklagar mamman för att motarbeta att barnet ska vilja träffa honom. Dock tar domstolen uppgifterna om att mamman har gett pappan fler timmar än överenskommet som ett tecken på motsatsen. Relationsdiskursen väger här tungt och mamman kan uppfylla kravet på att barnet ska ha kontakt med båda sina föräldrar. Här behöver domstolen inte nödvändigtvis välja mellan riskerna och barnets rätt till båda föräldrarna, utan kan ta hänsyn till båda.

Vidare kan dom 5 E ses i ljuset av Foucaults (2017:216f) begrepp disciplinär makt:

Detta innebär att det bör uttryckas tvekan kring om [pappa] är en lämplig vårdnadshavare för [barnet] (Dom 5 E:15).

I detta fall drabbas pappan av den disciplinära makten på grund av sina brister som förälder och får således ej gemensam vårdnad om barnet. Foucault (2017:229, 233) menar att den disciplinära makten upprätthåller det normala agerandet hos människor. Samtidigt kan orden bör och tvekan i sista meningen kopplas till Faircloughs (1992:158ff, Winther Jørgensen & Phillips 2000:85f) begrepp modalitet. I utdraget uttrycker domstolen låg affinitet, alltså en tveksamhet i påståendet, kring pappans lämplighet som vårdnadshavare.

I ytterligare ett fall, dom 7 E, berörs pappan av rådande disciplinär makt. Han nekas vårdnad och begränsas kontakt med sitt barn då han inte bedöms kunna utlova den säkerhet som krävs. Tidigare resonemang har varit ovanligt i valda domar. Inte heller går det i linje med Forsells (2016:142ff) forskning om att krav generellt inte ställs på pappor gällande deras utåtagerande beteende innan beslut om kontakt. Emellertid framkommer inte i domen precis vad pappan själv behöver göra för att sådana trygga förhållanden ska kunna råda.

Samarbete

Man kan koppla domarna 1 E och 5 E till Hydéns (2001:119) begrepp om förhandlat föräldraskap genom att mammorna i dessa fall hittar nya vägar till föräldraskapet genom att se till att barnen träffar sina pappor. Domstolen visar här att de förväntar sig att föräldrarna ska hitta nya vägar till sitt föräldraskap genom att ge mamman ensam vårdnad. Det blir som en belöning för att hon har handlat rätt och därmed uppfyller kriterierna för förhandlat föräldraskap. Samtidigt kan man se att domstolen i dom 1 E konstaterar att föräldrarna inte är redo att bygga upp ett förtroende för varandra eller ett samarbete. Något som tyder på att föräldrarna inte har hittat fram till Hydéns (2001:116f) begrepp familjeskap skilt från föräldraskap. Mamman kan anses ha kommit längre i denna process efter separationen, men att det inte är tillräckligt för gemensam vårdnad.

En dom som utmärker sig är dom 3 E. Vid första anblick väger varken riskdiskursen eller relationsdiskursen tyngst, utan det faktum att pappan bor i ett annat land och att föräldrarna inte har haft kontakt med varandra under lång tid. Domstolen anser att det försvårar möjligheterna till samarbete då pappan inte har kunskap om barnets behov och att det gör att han inte kan delta i omvårdnaden. Domstolen kan upplevas frångå förväntningarna av att föräldrarna efter en separation ska hitta fram till ett föräldraskap skilt från familjeskap och utveckla ett samarbete. Det framstår som egendomligt vid jämförelse med andra domar där det varit mycket fokus på relationsdiskursen, att tingsrätten i denna dom inte klart ger uttryck för barnets rätt till båda föräldrarna. Detta kan ses utifrån Ngaosuvans (2018:30, 38ff) forskning som visar på ett godtycke inom vårdnadstvister där utgången lika gärna hade kunnat bli tvärtom.

En annan intressant stycke i denna dom kan kopplas till Foucaults (2017:229, 233) tankar om normalitet:

Till en början kan konstateras att [pappa] av naturliga skäl har varit mycket angelägen om att få kontakt med sin son. Att han gjort allt han kunnat för att få kontakt och därmed har uppfattats som påstridig är därför begripligt och kan inte utan vidare läggas honom till last (Dom 3 E:8).

Här normaliserar domstolen pappans ihärdiga försök att hitta mamman och barnet, som på grund av sekretessmarkering inte är så lätta att hitta. En tolkning av pappans påstridighet kan få olika innebörd sett till om det har förekommit våld eller inte. Genom att normalisera pappans beteende minskar sannolikheten för andra möjliga förklaringar. Alternativt kan pappan använda vårdnadstvisten som ett medel för att kunna fortsätta utöva kontroll över mamman. Jaffe, Lemon och Poisson (2002:18, 32, 61) menar att detta kan förekomma i vårdnadstvister där våld har ägt rum.

I dom 7 E påvisas riskdiskursen väga tyngre än relationsdiskursen, vilket slutar med att mamman får vårdnaden om barnet. I domen är inte pappan dömd för något brott mot mamman, men domstolen anser att det inte är möjligt att förbise de uppgifter om våld mot henne och barnet som framkommit. I domen diskuteras inte föräldrarnas förmåga till samarbete eller om det finns en chans att utveckla ett samarbete. Domstolen frångår här innebörden av Hydéns (2001:116f) begrepp föräldraskap skilt från familjeskap genom att inte förvänta sig ett samarbete. Möjligtvis är samarbetet inte lika relevant i tvister där riskaspekterna och uppgifter om våld är tydliga.

Inte heller i dom 5 E diskuteras föräldrarnas förmåga till samarbete. Möjligen räcker det att konstatera att det finns stöd för att våld har förekommit. Samarbetet tas inte upp trots att det i 6 kap 5 § FB uttryckligen står att det ska tas särskild hänsyn till föräldrarnas förmåga till samarbete. Det framgår i dom 5 E att mamman låtit pappan ha barnet fler timmar än vad som bestämts vilket kan tyda på att det finns förutsättningar för samarbete. I och med det hade ett resonemang om samarbete ändå tyckas kunna ta plats och tas ytterligare i beaktande av domstolen.

Uppgifter om våld

I en handbok från socialstyrelsen om våld i nära relationer (2016:102f) framkommer att utsagor och uppgifter av den som utsatts i många fall utgör den huvudsakliga bevisningen. Jaffe, Lemon och Poisson (2002:36f, 44f) konstaterar att det inte är ovanligt att ord står mot ord mellan föräldrar i vårdnadstvister.

Somliga kvinnor som utsatts för våld av sin partner är inte redo att tala om detta vid tiden för huvudförhandling. Medan en del är rädda för att de själva ska dömas eller misstros (ibid.). Nedan följer ett resonemang från tingsrätten gällande trovärdigheten kring en mammas påstående om hot och våld:

När det är fråga om upprepat och systematiskt kränkande handlande, särskilt av mindre allvarlig art, kan det vara svårt för den som är utsatt att ange detaljer som avgränsar handlingarna i exempelvis tid och rum. Även med hänsyn taget till detta framstår innehållet i [mammans] berättelse om påstått våld som övergripande utan detaljer och inte särskilt målande. Den är också ganska kortfattad. Dessa omständigheter gör också att det är svårt för [pappan] att freda sig mot anklagelserna (Dom 3 E:9).

Jaffe, Lemon och Poisson (2002:36f, 44f) förklarar att våldsutsatta kvinnor som utsatts för våld i nära relationer kan ge ett intryck av likgiltighet i förhållande till påståenden om övergrepp som de utsatts för. Orsaken är att bland annat posttraumatisk stress kan resultera i depression eller leda till att man blir känslomässigt avtrubbad. Pranzo (2013:110) nämner också hur den utsatta partners attityd används för att uppskatta risknivån. Hur väl domaren uppfattar den utsatta partners agerande överensstämmer med sin egen föreställning av våldsutsatta, får betydelse för vårdnadstvisternas utfall. Föregående argument kan jämföras med ett citat från dom 5 E:

[Mamman] har berättat detaljerat om olika tillfällen då [pappan] ska ha utsatt henne för både verbala och fysiska kränkningar och hon har också berättat att detta fortsatt när hon och [pappan] återupptog sin relation under målets handläggning [...] Vidare framgår att läkaren [...] på Psykiatrimottagningen [...] uppgett att [mamman] i samband med sina samtalskontakter berättat på samma sätt även för henne. Det finns alltså stöd för det [mamman] berättat och mot bakgrund också av att hon sökt stöd redan under graviditeten framstår [pappans] uppgifter om att de hade en bra relation som inte helt trovärdiga (Dom 5 E:14-15)

Även om utgången blir enskild vårdnad i både dom 3 E och 5 E så värderas mammornas utsagor olika högt i rätten. I dom 5 E styrks mammans berättelse

även av utomståendes vittnesuppgifter. Tingsrätten tar inte alltid med utomstående eller andra instansers uttalande i domskälet när det gäller mammors uppgifter om våld. Socialstyrelsen (2016:16) anmärker att chansen redan är liten att våldet uppmärksammas eftersom en polisanmälan inte alltid görs när det handlar om en förövare som är närstående. I de vårdnadstvister och vårdnadsutredningar som Ngaosuvan (2018:30, 38f) tagit del av, har anklagelser om fysisk misshandel och hot mot förälder eller barn förekommit relativt frekvent. Hur stor hänsyn som tagits till denna typ av våld har varierat stort. Allt från att misshandel kunnat påvisas men inte utgjort en tillräcklig riskfaktor, till att upplevelse av hot utgjorde tillräckliga skäl för att riskfaktorn ska få ett övertag (ibid.).

Komplexitet kring risk och bevisning i vårdnadstvister kan vi se mer av i dom 3 E:

[Pappan] har förevisat tingsrätten ett flertal fotografier och även videofilmer på familjen från tiden i [Land]. Det går knappast att dra några långtgående slutsatser av dessa fotografier än att [barnet] synes trivas i sin pappas sällskap vid fotograferingstillfällena. Någon annan bevisning, i form av objektiva utsagor eller dokumentation av skador eller annat, som ger stöd åt [mammans] uppgifter finns inte (Dom 3 E:11).

Tingsrätten måste se till båda parter och det kan vara en svår avvägning när ord står mot ord. Däremot behöver inte en bild eller film skildra verkligheten alla gånger. Att barnet uttrycker glädje vid tillfället för bilderna betyder inte nödvändigtvis att barnet inte känner rädsla för sin pappa vid andra tillfällen, eller ens vid ögonblicket då bilden togs. Forsell (2016:142ff) lägger fram att barn har mycket skilda upplevelser och erfarenheter av våld. Detta mynnar ut i att barn har olika strategier och sätt att reagera på i förhållande till det våld de bevittnat hemma, eller själva utsatts för.

Ytterligare ett utdrag från dom 3 E lyder:

Ett barn påverkas av stämningen, av vad det pratas om samt av miljön hemma och i nätverket. [Barnets] trygghet är helt beroende av [mammans] den kvarvarande föräldern, och [barnet] kan mycket lätt ta emot allt som

hon gör och säger. Medvetet eller omedvetet kan [barnet] känna stark lojalitet mot henne (Dom 3 E:12).

Reviktisering är ett uttryck som beskrivs av Jaffe, Lemon och Poisson (2002:17) likt ett förfaringssätt där misstro riktas mot kvinnor som uttryckt oro för den andra förälderns våldsbenägenhet. För att få ensam vårdnad kan mammor antas komma med falska anklagelser enbart för att få rätt till ensam vårdnad (Jaffe, Lemon och Poisson 2002:17). Bokens författare vidkänner domstolens utmaning att bedöma huruvida falska anklagelser förekommit.

I dom 3 E pekats mamman ut som den som påverkat barnets minnen kring våldet. I Faircloughs (1992:177f, 235f, Winther Jørgensen & Phillips 2000:87) begrepp transitivitet är man intresserad av hur händelser förbinds med en person. Det kan förstås som att domstolen förbinder barnets minnen med mammans medvetna eller omedvetna beteende. Mamman blir alltså agent och åläggs ansvaret för att barnet har minnen som domstolen menar att barnet inte borde ha med tanke på sin låga ålder. Därmed tar tingsrättens inte barnets uppgifter i tillräckligt stort beaktande.

Pranzos (2013:111f) sammantagna tolkning av rättsfall mynnar ut i att domstolen ofta separerade uppgifter om våld och barnomsorg. Brister i omsorgsförmåga ledde istället till en fråga om exempelvis svårigheter i samarbete eller i relationen mellan mamman och pappan. Våldet i sig diskuteras därmed inte som ett problem (ibid.). I dom 5 E nämner tingsrätten i ena stunden att det finns stöd för de uppgifter som framkommit om våld, medan de i senare meningar benämner våldet enbart i termer av konflikt. Genom att i domskäl endast benämna uppgifter om våld i termer av konflikt försvagas våldsaspekten.

Skillnader och likheter

Vi kommer slutligen att beröra de likheter och skillnader som finns i domstolens beaktande vid ensam respektive gemensam vårdnad. I syfte att urskilja likheter och skillnader, samt se vad som spillet över i tingsrättens beaktande har vi däribland valt att ställa relationsdiskursen och riskdiskursen mot varandra. Vi har

även sett till vilka tidigare texter domskälen bygger på, samt tittat närmare på maktförhållanden i samtliga domskäl.

Manifest intertextualitet

Ett påtagligt mönster i samtliga domar är att de tydligt bygger på tidigare texter. Texter som återkommer i domarna har ofta hänvisningar till andra redan befintliga textdokument. Faircloughs (1992:117f, Winther Jørgensen & Phillips 2000:77) redskap manifest intertextualitet beskriver detta fenomen. Domarna utgår från lagar och propositioner, men även socialtjänstens vårdnadsutredningar inför vårdnadstvisten. I bedömningen om barnets bästa har flera domskäl hänvisat till 6 kap i FB. I andra domar har domstolen använt texter från lagen utan att hänvisa direkt till lagen.

Dom 5 E hänvisar inte till en lagtext utan endast till lagkommentar från juridiska sökbasen Zeteo. Det går att urskilja att domstolen använder tidigare texter i lagen och lagkommentarer för att underbygga sina resonemang och beslut. Tingsrätten återger många gånger texter från socialtjänstens vårdnadsutredningar kring frågor som exempelvis föräldrarnas lämplighet, riskbedömningar eller vad utredarna anser vara det bästa för barnet. Dock håller inte alltid domstolarna med i vad som framkommit i utredningarna, utan gör andra bedömningar. En dom där domstolen tydligt visar kritik mot vårdnadsutredningen men ändå inte helt avfärdar den är dom 3E:

Med vårdnads- och umgängesutredningen som underlag har ändå båda föräldrarnas förhållanden nu blivit bättre belysta, liksom [barnets] förhållanden. Däremot anser tingsrätten att det förhållandet att samtal inte ägt rum med båda föräldrarna ger utredningen en obalans (Dom 3 E:7).

I denna utredning har socialtjänsten inte haft ett samtal med pappan därför att han bor i annat land. Tingsrätten finner det märkligt då det inte borde hindra att ett samtal kommer till stånd och kritiserar därför socialtjänstens vårdnadsutredning.

Intressant är att domstolarna ofta även använder vårdnadsutredningar i den text där de fastslår beslutet. Det kan tänkas att tingsrätten därmed förstärker sitt beslut

genom att visa att andra instanser har kommit fram till samma bedömning. Ett exempel på detta är att domstolen i sin slutsats för dom 5 E hänvisar till socialtjänstens utredning, som lyder:

Sammantaget anser tingsrätten, i likhet med vad familjerätten i [...] stad kommit fram till, att det får anses vara till [barnets] bästa att [mamma] anförtros ensam vårdnad om [...] (Dom 5 E:15).

Gemensam vårdnad

För varje dom som utmynnat i gemensam vårdnad anses relationsdiskursen väga tyngst. I dom 2 G bedöms ensam vårdnad riskera att förvärpa konflikten mellan föräldrarna. Ensam vårdnad anses också äventyra barnens relation till föräldern som i sådana fall skulle mista vårdnadskapet. I resterande domar talas det om risker kring bristfälligt samarbete mellan föräldrar. Försvårat samarbete anses dock inte utgöra tillräcklig grund för att ensam vårdnad ska komma till stånd i dom 8 G. Även om vikten av ett barns relation till båda sina föräldrar inte skrivs ut i domen betraktas riskdiskursen vara i underläge till relationsdiskursen.

I dom 4 G träder relationsdiskursen fram tydligare:

[...][Barnen] har behov av goda och nära relationer till båda sina föräldrar och att ett sådant behov, enligt tingsrätten, bäst tillgodoses om föräldrarna kan dela på ansvaret för dem. Mot den bakgrunden instämmer tingsrätten i familjerättssekreterarnas bedömning att vårdnaden om barnen ska vara fortsatt gemensam (Dom 4 G:13).

Vad gäller samarbetet beskrivs detta egentligen inte som tillräckligt för gemensam vårdnad i dom 4 G. Tingsrätten tar ändock fasta på att föräldrarna vid dispyter ändå lyckats kommunicera via sms, vilket gör att relationsdiskursen tar över. Relationsdiskursen dominerar likaså i dom 6 G med anledning av att barnen skulle komma att berövas en nära kontakt med sin pappa om mamman får ensam vårdnad. Argument mot gemensam vårdnad handlar om pappan, vars kränkande språkbruk anses vara den främsta anledningen till samarbetssvårigheter mellan

honom och mamman. Tingsrätten gör bedömningen att det finns starka skäl mot gemensam vårdnad. En reducerad kontakt mellan föräldrarna skulle enligt tingsrätten minska konfliktens konsekvenser för barnen. Trots detta belyses tillfällena då föräldrarna samarbetat kring barnen. Liksom i dom 4 G skriver tingsrätten om vikten av att ha kontakt med båda föräldrarna:

Att barn får ha mycket tid tillsammans med båda sina föräldrar är det som i normalfallet tillförsäkrar dem den bästa kontakten med båda föräldrarna (Dom 6 G:11).

Båda citaten ovan kan kopplas till Foucaults (2017:229, 233) tankar om normalitet då domstolen anser att mycket kontakt med sina föräldrar tillförsäkrar den bästa relationen med föräldrarna. Här upprätthålls idén om att det normala är gemensam vårdnad och det som bäst tillgodoser barnens behov av båda sina föräldrar. Gemensam vårdnad anses vara den bästa vårdnadsformen för barn i de allra flesta fall, vilket även lyfts fram i Sjöstens (2014:45) bok. Barn vars föräldrar separerat eller befinner sig i konflikt har lika stor rätt och behov av att ha en frekvent och nära kontakt med båda sina föräldrar (ibid.). Forskning visar även att gemensam vårdnad blir allt vanligare (Jaffe, Lemon & Poisson 2002:59).

Ensam vårdnad

I domarna där tingsrätten dömt till ensam vårdnad går inte att urskilja ett lika entydigt mönster som vid gemensam vårdnad. I hälften av fallen, dom 3 E och 7 E, är riskdiskursen starkare än relationsdiskursen. Den ena föräldern i dom 3 E bor utomlands och föräldrarna har ingen kontakt sinsemellan. Föräldern som är bosatt utanför Sverige bedöms av tingsrätten sakna insikt i barnets omvårdnadsbehov, vilket de menar försvårar ett samarbete med mamman. Relationen till båda föräldrar diskuteras inte uttryckligen i domskälet. Dom 7 E sticker ut från mängden genom att det är den enda domen där tingsrätten uttryckligen säger att de inte kan bortse från uppgifterna om våld. Här ger tingsrätten tydligt uttryck för innebörden av både relations- och riskdiskursen:

Även om ord står mot ord mellan parterna angående vad som förekommit mellan dem i fråga om hot eller våld, anser tingsrätten att det inte går att bortse från de uppgifter som [mamman] har lämnat om våld och hot mot henne och [barnet] och den riskbedömning som gjorts vid skyddsutredningen. De risker som har framkommit väger tyngre än [barnets] behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar (Dom 7 E:8).

Gemensamt för de två resterande domarna är att tingsrätten uppskattar att mamman kan tillgodose relationen mellan barnet och pappan, trots ensam vårdnad. Således väger relationsdiskursen mycket tungt avseende tingsrättens beaktande. Därmed inte sagt att riskdiskursen inte tar en tydlig plats i beslutet om enskild vårdnad. Stark misstro mellan föräldrarna benämns som en riskfaktor för barnet i dom 1 E. Enligt tingsrättens uppfattning kan varken ett samarbete eller förtroende byggas upp mellan parterna inom en rimlig framtid. Mamman kan tillgodose relationen till pappan och väntas kunna göra detta även som ensam vårdnadshavare.

Sett till dom 5 E befaras föräldrarnas konfliktfyllda relation omöjliggöra gemensam vårdnad. Tingsrätten höjer därtill ett varningens finger genom att ifrågasätta pappans lämplighet som vårdnadshavare. Sjösten (2014:66) skriver att frågan om lämplighet inte direkt har någon utslagsgivande betydelse i vårdnadsfrågan eftersom båda föräldrarna i de flesta fall anses lämpliga. Schiratzki (2008:89) ser också att det är relativt ovanligt att domstolen bokstavligen ger uttryck för huruvida en förälder anses olämplig eller lämplig som vårdnadshavare. Orsaken finner hon i motstridigheten mellan en förälder som förklarats olämplig och presumptionen om rätten till relationen mellan barnet och båda föräldrarna.

Social praktik

Utifrån den sociala praktiken, och i de fall där utfallet blivit gemensam vårdnad, kan det sammantaget ses som att domstolarna upprätthåller och skapar diskurser som får konsekvenser för parterna. Framförallt mammorna drabbas. Den sociala praktiken handlar om huruvida de diskursiva praktikerna genom människors

upprepade handlingar upprätthåller eller förändrar ojämlika maktförhållanden (Winther Jørgensen & Phillips 2000:90). Gemensamt i domarna, vilket även nämnts tidigare i texten, är att uppgifter om våld och hot tenderar att bagatelliseras. Uppgifter om övergrepp går sällan att styrka eller läggas till grund för beslut om vårdnad. Mammorna i domarna tvingas ha kontakt med den person som påstås ha utsatt henne för våld. Ett sådant krav skapar ojämlika maktförhållanden där pappan har möjlighet att fortsätta utöva kontroll eller våld mot mamman genom barnen. Sett till tidigare forskning på området menar Jaffe, Lemon och Poisson (2002:31) att vissa våldsutövande föräldrar använder just vårdnadstvisten för att kunna fortsätta utsätta sin tidigare partner för kontroll. Våldet kan dessutom komma att eskalera.

Det är svårt att säga vad utgången hade blivit i domarna 5 E och 1 E där domstolen har dömt till ensam vårdnad, utan att behöva göra avkall på rätten till båda föräldrarna. Domstolen resonerar utifrån att mammorna kommer tillgodose barnets rätt till båda föräldrarna även efter en dom om ensam vårdnad. Kanske hade domstolen ändå dömt till ensam vårdnad och riskdiskursen på så vis vägt över relationsdiskursen. Dock kan sägas att domstolen, sett till den sociala praktiken, även här kan uppfattas upprätthålla innebörden av relationsdiskursen genom att lägga vikt vid att mammorna tillgodoser rätten till barnets båda föräldrar. Till viss mån ändras maktförhållandena vid ensam vårdnad då papporna delvis fräntas inflytande över sina barn. I domarna 3 E och 7 E har inte barnets rätt till båda föräldrarna tagit stor plats, vilket kan ses som att domstolen frångår innebörden av relationsdiskursen. Här förändras maktförhållandena vilket resulterar i att mammorna får större makt och inflytande över barnen och i relationen till den andra föräldern.

Avslutande diskussion

Syftet med studien var att utifrån en kritisk diskursanalys undersöka vad domstolen i vårdnadstvister tar i beaktande gällande risken att barn far illa och barns rätt till båda sina föräldrar. Detta vid beslut om enskild respektive gemensam vårdnad där det finns uppgifter om våld inom familjen. Med utgångspunkt i en kritisk diskursanalys och Faircloughs (1992) begrepp

interdiskursivitet har vi som nämnt urskilt, och valt att benämna, två diskurser relations- respektive riskdiskursen. Domstolens sätt att tala om barns rätt till en relation med båda sina föräldrar har vi placerat inom relationsdiskursen.

Riskdiskursen ringar in hur domstolen talar om risken att barnet far illa. På så sätt har relations- och riskdiskurserna varit behjälpliga i att svara på våra frågeställningar om vad domstolen tar i beaktande vid vårdnadstvister.

I både relationsdiskursen och riskdiskursen spelar samarbetet mellan föräldrar en stor roll i tingsrättens beaktande. Inom relationsdiskursen baserades huvudsakligen vikten av ett fungerande samarbete på barnets rätt till båda föräldrarna. Minsta möjliga tecken på att föräldrarna kunde fatta gemensamma beslut om barnet öppnade upp möjligheten för domstolen att tala om samarbetsförmåga och förespråka gemensam vårdnad. Samarbete inom riskdiskursen lades i större utsträckning fram av domstolen som något för riskfyllt och bristande på grund av föräldrarnas konflikt. Domstolen tycktes inom riskdiskursen inte vara lika angelägna att leta efter, eller lyfta fram situationer där föräldrarna kunnat förmå sig till samarbete och nått samförstånd kring barnet. Beroende på tingsrättens bedömning kan samarbetet således placeras både inom ramen för risk- och relationsdiskursen. Genom att poängtera samarbetsförmågan i diskursernas olika riktningar kan tingsrätten underbygga sitt beslut ytterligare. Värt att åter nämna är att det inte är tingsrätten själva som sätter ord på diskurserna. Vald teori har möjliggjort att vi kunnat se diskurser framträda i materialet genom analys av domskälen och tingsrättens sätt att tala och resonera i vårdnadstvister.

Tingsrättens beaktande vid beslut om gemensam vårdnad har till stor del sin grund i barns rätt till sina båda föräldrar. De gånger tingsrätten tar riskerna i beaktande och dessutom beslutar om ensam vårdnad för mammans del, har det inte alltid behövts göras till priset av barnens rätt till sina båda föräldrar. Detta är särskilt framträdande i fall där mamman lever upp till rådande normativa familjekonstruktioner genom att se till att relationen mellan barn och pappa bibehålls, och förväntas upprätthålla dessa normer även framöver. Genom att upprätthålla denna typ av normativa familjekonstruktioner förstärks relationsdiskursen, vilken också är den diskurs som tar störst plats i majoriteten av

fall. Begreppen föräldraskap skilt från familjeskap och det förhandlade föräldraskapet, har hjälpt oss att upptäcka normativa familjekonstruktioner som framträder och upprätthålls i domarna. Hydéns (2001) begrepp föräldraskap skilt från familjeskap och förhandlat föräldraskap handlar om att föräldrar ska kunna samarbeta och hitta till ett gemensamt föräldraskap efter en separation.

Domstolen är tydlig med att föräldrar efter en separation ska kunna samarbeta och ta ansvar för barnen gemensamt. Föräldrarna mer eller mindre tvingas till ett samarbete även i fall där det misstänks, eller kunnat påvisas att våld förekommer. I sin tur förstärker en sorts samarbetstvång normen om föräldrars gemensamma ansvar för sina barn även efter en separation. Samhället är enligt socialkonstruktivism en social konstruktion som består av institutioner (Wenneberg 2001:68f). Som en social institution besitter domstolen en maktposition. Genom Foucaults (2017) resonemang kring den disciplinära makten och normalitet belönas eller bestraffas olika beteenden utifrån om de anses som normala eller avvikande. Gemensam vårdnad är normerande och upprätthålls genom belöning eller bestraffning till följd av att föräldrarna antingen får del i vårdnaden eller inte.

Sammantaget finns det stora likheter i domskälen. Oavsett om utgången har blivit ensam eller gemensam vårdnad diskuteras samma ämnen. Frekventa ämnen som lyfts i tingsrätten är risker, huruvida uppgifterna om våldet är styrkt, föräldrarnas samarbetsförmåga eller om barnen har påverkats av konflikter i hemmet. Skillnaderna ligger i vilka uppgifter domstolen tar fasta på eller vad de anser vara av vikt för bedömningen i varje specifikt fall. Vad gäller uppgifter om våld är det ett återkommande mönster i domar med utgång både i gemensam och enskild vårdnad, att våldet får en undanskymd plats. Liknande mönster framträder även i annan forskning (se Pranzos 2013; Bruno 2015). Utifrån de uppgifter om våld som figurerar i domarna intar papporna rollen som förövare, medan mammorna är de som utsätts. Uppgifter om våld och hot bedöms sällan vara styrkt, vilket mynnar ut i en ojämn maktfördelning mellan föräldrarna. På så vis får riskdiskursen mindre slagkraft.

Studien är relativt liten och det är svårt att dra några säkra slutsatser kring resultatet. Dock anser vi att undersökningen uppvisat något intressant som uppmuntrar till en större, mer omfattande studie för att kunna utröna djupgående mönster. Det hade varit givande att undersöka om barnkonventionen som lag kommer att innebära några förändringar för vad domstolen tar i beaktande i vårdnadstvister. Särskilt i vårdnadstvister med inslag av våld. Inom svensk och internationell forskning, samt bland yrkesverksamma, finns förespråkare för ett annat system och sätt att hantera vårdnadstvister på (se Jaffe, Lemon och Poisson 2002, Forsell 2016). Framst handlar det om högintensiva vårdnadstvister eftersom dessa skiljer sig från övriga tvister som är mer rutinmässiga och mindre konflikttrabbade. Ett nytt arbetssätt talar för möjligheten att kunna rikta större uppmärksamhet åt förekomsten av våld och övergrepp. Vi instämmer i dessa tankar och idéer. Framöver hade vi önskat se en mer avgränsad domstol med specialister som endast behandlar vårdnadstvister. Sett till vårt eget fält, socialt arbete, håller vi för att det finns mycket kompetens och erfarenhet att hämta. Med anledning därav anser vi att socionomer i en mer specialiserad domstol med fördel kunnat axla en mer inflytelserik och beslutsfattande roll än i dagens vårdnadstvister.

Referenslista

Bergman, Ann-Sofie & Annika Rejmer (2017) Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of Child Custody*, 14 (2-3): 134–150.

Bergström, Göran & Linda Ekström (2018) Tre diskursanalytiska inriktningar. I: Kristina Boréus & Göran Bergström (red.) *Textens mening och makt- metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.

Boréus, Kristina & Charlotta Seiler Brylla (2018) Kritisk diskursanalys. I: Kristina Boréus & Göran Bergström (red.) *Textens mening och makt- metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.

Boréus, Kristina & Göran Bergström (2018) Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I: Kristina Boréus & Göran Bergström (red.) *Textens mening och makt- metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.

Bruno, Linnea (2015) Contact and Evaluations of Violence: An Intersectional Analysis of Swedish Court Orders. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 29, (2), 167–182.

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber.

Denscombe, Martyn (2018) *Forskningshandboken- För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur AB.

Domstolsverket (2018) *Domstolsstatistik 2018*. Jönköping: Domstolsverket.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

Forssell, Anna (2016) *Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence*. Örebro: Örebro universitet.

- Foucault, Michel (2017) *Övervakning och straff- fängelsets födelse*. Femte översedda och ombrutna upplagan. Lund: Arkiv förlag.
- Helgesson, Gert (2015) *Forskningsetik*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hydén, Margareta (2001) Det är barnens trygghet som gäller- om föräldrarelationer efter skilsmässan. I: Margareta Bäck- Wiklund & Tommy Lundström (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Jaffe, Peter G., Nancy K. D. Lemon, & Samantha E. Poisson (2003). *Child custody and domestic violence [Elektronisk resurs] a call for safety and accountability*. California: Sage Publications.
- Justesen, Lise & Nanna Mik-Meyer (2010) *Kvalitativa metoder- Från vetenskapsteori till praktik*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Krug, Etienne G, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi & Rafael Lozano (2002) *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
[https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=82C2D2CD11F0F3306ECB901F69BA27B3?sequence=1. Hämtat: 2019-11-17].
- Lagerwall, Katarina (2017) *Fördubbling av antalet vårdnadstvister i domstol*. [<https://www.dn.se/nyheter/sverige/fordubbling-av-antalet-vardnadstvister-i-domstol/>. Hämtat: 2019-11-05].
- Ngaosuvan, Leonard (2018) *Familjerättspsykologi: Vårdnadstvister*. Stockholm: Vulkan.
- Pranzo, Diane M. (2013) *Child custody and visitation disputes in Sweden and the United States: a study of love, justice, and knowledge*. Lanham, Maryland: Lexington Book.
- Prop. 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Prop. 2006/07:38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*. Stockholm: Socialdepartementet.

Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) Att analysera kvalitativt material. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Repstad, Pål (2007) *Närhet och distans- Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Fjärde uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Rädda barnen (2017) *Ett fredat rum: att arbeta med barn och föräldrar i högintensiva familjerättsliga konflikter*. Stockholm: Rädda barnen.

Schiratzki, Johanna (2008) *Mamma och pappa inför rätta*. Uppsala: Iustus.

SFS 1949:381. *Föräldrabalk*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.

Singer, Anna (2014) *Gemensam vårdnad för alla föräldrar - Barnets bästa eller social ingenjörskonst?* [<https://svjt.se/svjt/2014/348> . Hämtat: 2019-10-19].

Sjösten, Mats (2014) *Vårdnad, boende och umgänge - samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. Fjärde uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Socialstyrelsen (2019) *Våld i nära relationer*. [<https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vald-och-brott/vald-i-nara-relationer/>. Hämtat: 2019-11-06].

Socialstyrelsen (2016) *Våld- handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svenska domstolar (2019) *Vårdnad, boende och umgänge* [<https://www.domstol.se/amnen/familj/foraldrar-och-barn/vardnad-boende-och-umgange/>. Hämtat: 2019-10-16].

Sveriges domstolar (2019) *Vårdnad, boende och umgänge*

[<https://www.domstol.se/amnen/familj/foraldrar-och-barn/vardnad-boende-och-umgange/>. Hämtat: 2019-10-16].

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wenneberg, Søren Barlebo (2001) *Socialkonstruktivism- positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB.

Winther Jørgensen, Marianne & Louise Phillips (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.